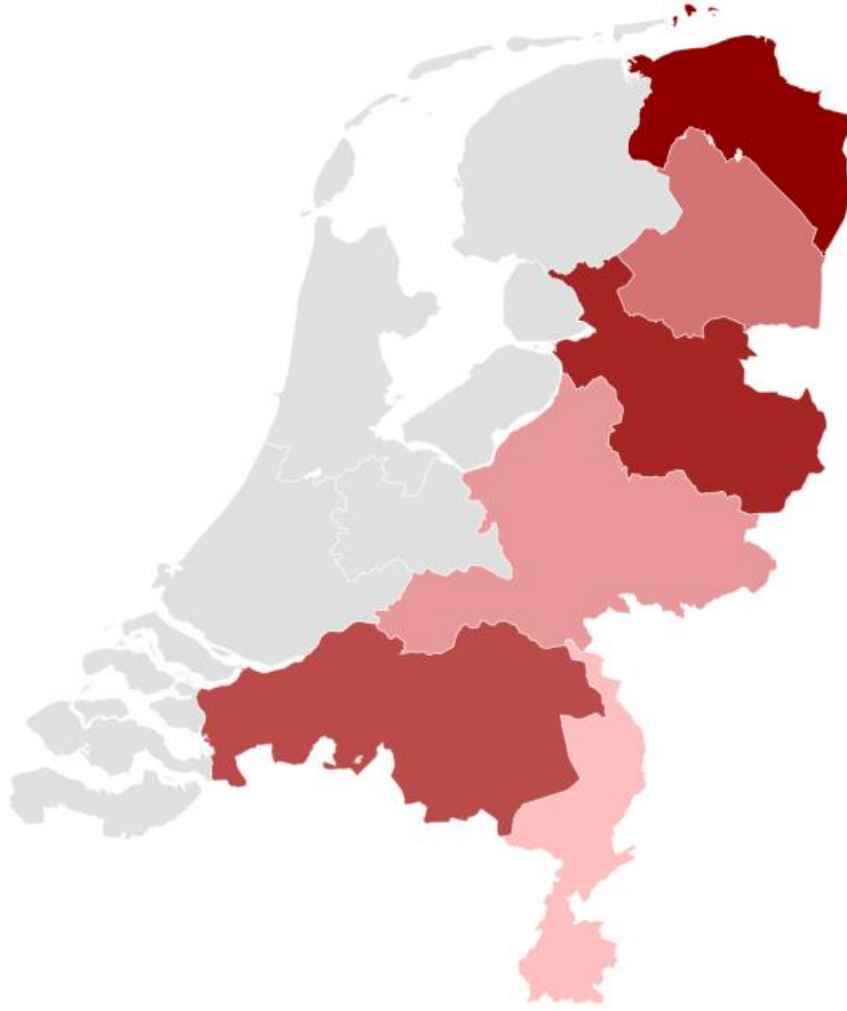

Codificering in Brabantse, Limburgse en Nedersaksische dialecten

Imke Slaats

5544874

Master Meertaligheid en taalverwerving

Universiteit Utrecht

Begeleider: Dr. Luisa Meroni

Tweede lezer: Dr. Jacomine Nortier

Datum: 27-08-2020

Samenvatting

Dit onderzoek gaat in op codificatie van dialecten in Nederland en het verband met ontwikkelingen binnen deze dialecten. Codificatie is een onderdeel in het standaardiseringsproces van een taal, waarin de taal in een bepaalde vorm wordt vastgelegd in bijvoorbeeld woordenboeken en grammatica's. Uit eerder onderzoek voor het Meertens Instituut is een inventarisatie van codificatiemateriaal gekomen voor Limburgse, Nedersaksische en Brabantse dialecten. Ook zijn de motivaties behoren bij deze werken geanalyseerd. In het huidige onderzoek zijn deze gegevens en de motivaties met elkaar vergeleken, de chronologische ontwikkelingen bekeken en het verband met standaardisering en ontwikkelingen rondom deze dialecten onderzocht. Uit deze analyse blijkt dat Nederlandse dialecten sinds de 16^e eeuw al worden vastgelegd in codificatiemateriaal. Ook is er een duidelijke stijging te zien in de periode die de dialectrenaissance wordt genoemd, vanaf ongeveer de jaren '80 van de vorige eeuw. Wanneer de motivaties worden vergeleken blijkt dat vooral het behoud, vastleggen en stimuleren van (wetenschappelijke) kennis en waardering voor dialecten van belang zijn. Daarnaast zijn sommige motivaties uniek voor bepaalde dialectregio's, zoals het onderscheid tussen Standaardnederlands en een lokaal dialect in Limburg. Codificering geeft blijk van belangstelling voor een dialect, maar kan ook de belangstelling en waardering op zijn beurt verhogen. Dit leidt niet tot het volledig doorlopen van het standaardiseringsproces, maar kan wel andere positieve gevolgen hebben en zorgt ervoor dat dialecten in bepaalde vormen bewaard blijven.

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
1. Inleiding	4
2. Theorie	8
2.1. Standaardisering	8
2.2. Codificering	9
2.3. Dialectgebruik en -onderzoek	10
2.4. Dialectrenaissance	11
2.5. Erkenning	12
2.6. Onderzoek naar woordenboeken	13
3. Onderzoek	15
3.1. Methode	15
3.2. Motivaties in codificatiemateriaal	15
3.3. Chronologische ontwikkelingen	16
3.3.1. Brabantse dialecten	16
3.3.2. Limburgse dialecten	18
3.3.3. Nedersaksische dialecten	20
3.4. Vergelijking tussen dialecten	22
3.5. Dialecten en codificering in het heden	24
4. Discussie	26
5. Conclusie	28
Referenties	30
Bijlage: Grafieken	33
Grafiek 1: Percentage van totaal aan publicaties per tijdvak per dialect	33
Grafiek 2: Verdeling per dialect voor Categorie 2	33
Grafiek 3: Verdeling per dialect voor Categorie 3	34
Grafiek 4: Verdeling per dialect voor Categorie 4	34
Grafiek 5: Verdeling per dialect voor Categorie 5	35
Grafiek 6: Verdeling per dialect voor Categorie 6	35
Grafiek 7: Verdeling per dialect voor totaal van Categorieën 2 t/m 6	36

1. Inleiding

Binnen Nederland wordt een verscheidenheid aan talen en dialecten gesproken. Als officieel erkende talen kent Nederland volgens de Rijksoverheid ([Welke erkende talen heeft Nederland?], z.d.) het Nederlands en het Fries. Ook heeft Nederland via afspraken binnen de Europese Unie het Limburgs en het Nedersaksisch erkend als regionale talen. Dit gebeurde in respectievelijk 1997 en 1996. Ook Brabantse dialecten worden in Nederland in veel gebieden gesproken, hoewel er vanuit Noord-Brabant geen streven naar officiële erkenning blijkt te zijn (De Jong, 2019). Al deze dialecten hebben veel ontwikkelingen doorgemaakt, zowel op taalkundig als maatschappelijk gebied. Het streven naar officiële erkenning is niet voor iedereen vanzelfsprekend, maar er kan wel gesteld worden dat voor zowel de Limburgse, Nedersaksische als Brabantse dialecten er veel werk is verricht om deze vast te leggen. Dit is met name gebeurd in codificatiemateriaal, wat kan worden gezien als onderdeel van het standaardiseringsproces (Haugen, 1966; Milroy & Milroy, 1985). Codificatiemateriaal is een bron waarin een bepaalde vorm of variant wordt beschreven. Dit kan bijvoorbeeld een woordenboek zijn, een uitgebreide grammatica of een spellingsgids. Uit het maken en verspreiden van codificatiemateriaal spreekt een bepaalde waardering en belangstelling voor het dialect, vanuit de auteur of juist vanuit de maatschappij. Deze motivatie kan door de auteur expliciet of impliciet duidelijk worden gemaakt in bijvoorbeeld een voor- of nawoord.

Het verschijnen van dit codificatiemateriaal, maar ook de motivatie van de auteurs, zegt iets over de maatschappelijke of persoonlijke houding tegenover dialecten. Een auteur kan bijvoorbeeld een dialectwoordenboek schrijven uit eigen waardering voor de taal, maar ook omdat dit dialect dreigt te verdwijnen en de auteur het vast wil leggen voordat dit gebeurt. Ook de hoeveelheid verschenen codificatiemateriaal kan iets zeggen over de maatschappelijke belangstelling voor dialecten – grote vraag naar of interesse in codificatiemateriaal toont aan dat men interesse in dialecten heeft. Daarnaast kan het vergelijken van oudere en nieuwere motivaties en overeenkomsten en verschillen tussen dialectgroepen inzicht bieden in hoe er over deze dialecten gedacht wordt en op welke manier deze in de maatschappelijke belangstelling staan en hebben gestaan, vroeger, in het heden en eventueel ook in de toekomst.

Dergelijke motivaties zijn voor de Brabantse, Limburgse en Nedersaksische dialecten in Nederland onderzocht en gecategoriseerd in het kader van het project 'Standaardisering van dialecten in Nederland' van het Meertens Instituut. Als onderzoeksstagiair bij dit project heb ik mijzelf gericht op codificering van Nedersaksische dialecten, in het bijzonder die in Groningen en Drenthe. Tijdens dit onderzoek bleken er opmerkelijke verschillen te zijn tussen motivaties van oudere en nieuwere werken. Ook bleek er na de zogenoemde dialectrenaissance, rond de jaren '80 en '90, meer codificatiemateriaal verschenen te zijn, op basis waarvan gezegd kan worden dat de belangstelling voor deze dialecten is verhoogd. Daarnaast bracht ook een beknopte vergelijking met hetzelfde onderzoek voor het Brabants en Limburgs een aantal overeenkomsten, maar ook verschillen naar voren. Het vergelijken van oudere en nieuwere motivaties en overeenkomsten en verschillen tussen dialectgroepen kan inzicht bieden in hoe er over deze dialecten gedacht wordt en op welke manier deze in de maatschappelijke belangstelling staan en hebben gestaan, vroeger, in het heden en eventueel ook in de toekomst.

In dit onderzoeksverslag wordt met de termen 'Limburgs' en 'Brabants' de verscheidenheid aan dialecten bedoeld die men in de provincie Limburg of in de provincie Noord-Brabant spreekt. Met deze termen kan een algemene variant van de taal die men in de provincie spreekt worden bedoeld, maar ook het dialect van een specifieke plaats in de regio. Zo kan met 'Limburgs' dus 'een Limburgs dialect' worden bedoeld. Met de term 'Nedersaksisch'

worden de dialecten bedoeld die Noordoost-Nederland worden gesproken, grofweg in de regio Groningen, Drenthe, Overijssel en oostelijk Gelderland. In dit onderzoek zal het echter vooral gaan om de Nedersaksische dialecten in Groningen en Drenthe, aangezien dit de focus was van mijn eigen onderzoek bij het Meertens Instituut. Ook met de termen 'Gronings' en 'Drents' kan zowel een algemenere, regionale variant als een plaatselijk dialect worden aangeduid. Er wordt niet bedoeld dat er één taal bestaat die bijvoorbeeld als 'Limburgs' kan worden aangeduid, maar deze termen worden overkoepelend gebruikt. Daarnaast wordt de voorkeur gegeven aan 'dialect' in tegenstelling tot 'regionale taal' of 'streektaal' zoals deze wel eens in literatuur, media of zelfs wetgeving (bijvoorbeeld het Europees Handvest) worden gebruikt. Dit met name om verwarring te voorkomen, maar ook om duidelijk te maken er geen algemene taal van een regio wordt bedoeld.

In Nederland wordt er nog altijd een verscheidenheid aan dialecten gesproken, al lijkt dialectgebruik volgens sommigen op structureel of functioneel gebied af te nemen. Functioneel dialectverlies houdt in dat het dialect door steeds minder mensen of in minder taaldomeinen (zoals het gezin of op school) wordt gesproken; kort gezegd neemt het gebruik af. Dialectgebruik en de mogelijke afname hiervan is door Driessen (2006) onderzocht voor de periode 1995-2003. Hierop heeft Driessen ook nog een kort vervolg gepubliceerd, waar data tot 2011 worden weergegeven (2012).¹ Voor deze dialecten is het taalgebruik van schoolkinderen en hun ouders onderzocht in een aantal informele domeinen; een uitgebreidere beschouwing van dit onderzoek zal in Hoofdstuk 2 te lezen zijn.

Volgens de cijfers van Driessen (2006) wordt Nedersaksisch in 1995 tussen ouders door 34% gesproken, in 2003 is dit 28% en in 2011 (Driessen, 2012) is dit nog 15%. Brabants spreken de ouders onderling in 1995 bij 19% van de ondervraagden, dit aantal is in 2003 afgenomen tot 12% en in 2011 tot slechts 2%. Voor het Limburgs liggen de percentages hoger: in 1995 spreken 63% van de ouders onderling dialect en in 2003 is dit 57%. Een aantal jaar later in 2011 is dit met 54% vrijwel gelijk gebleven. Hoewel de percentages voor Limburgs hoger zijn en blijven, is er voor alle dialecten een flinke afname van het dialectgebruik te zien. In hoeverre deze gegevens een afspiegeling van de werkelijkheid zijn is maar de vraag; wanneer men in een willekeurig Brabants dorp rondloopt zal men ongetwijfeld nog dialect horen.

Vergelijkbaar onderzoek kan ook andere resultaten opleveren, zo blijkt uit onderzoek van Jongenburger & Goeman (2009). Door verschillen in methode (zie voor verdere toelichting Hoofdstuk 2) ziet men hier andere resultaten. Dit onderzoek is in 1998 als onderdeel van een CBS-studie door heel Nederland uitgevoerd en geeft daarom waardevol inzicht in de dialectsituatie. Hier blijkt dat in Nederland gemiddeld nog 52% van de bevolking soms dialect spreekt, met name in het informele domein zoals met partner en eigen ouders. Gegevens per dialectgebied worden niet expliciet gegeven, maar zijn wel te zien in de figuur op de volgende pagina.

¹). In dit onderzoek worden met de term 'streektaal' Fries, Nedersaksisch en Limburgs aangeduid, waarmee waarschijnlijk wordt gerefereerd aan de erkenning onder het Europees Handvest. Brabants, Zeeuws en Hollands worden 'dialecten' genoemd.

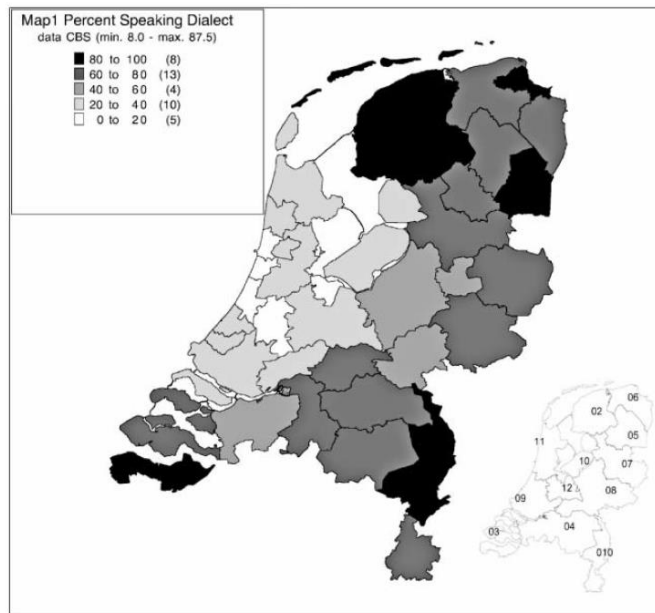

Figure 1. The percentage of speakers in different areas of the Netherlands who claim to speak dialect

Figuur 1: Dialectgebruik in Nederland (Jongenburger & Goeman, p. 37)

In Figuur 1 is te zien dat de aantallen dialectsprekers hoger liggen dan in het meest beide onderzoeken van Driessen. Zo wordt volgens deze gegevens in grote delen van Noord-Brabant nog door tussen de 40% en 60% dialect gesproken; hetzelfde geldt voor grote delen van het Nedersaksische taalgebied. Deze resultaten komen overeen met regionale onderzoeken: Bloemhoff (2005) voor het Nedersaksisch, Belemans (2002) in Limburg en Swanenberg (2006) in Noord-Brabant. De huidige situatie is aan de hand van deze onderzoeken lastig in te schatten – niet alleen vanwege verschillende cijfers, maar ook aangezien bijvoorbeeld de meest recente data van Driessen op het moment van schrijven ongeveer tien jaar oud zijn, die van Jongenburger & Goeman zelfs meer dan twintig.

De vraag waar dit onderzoek antwoord op probeert te geven is: wat zegt het verschijnen en de motivatie van codificeringsmateriaal over de ontwikkelingen binnen de Nederlandse dialecten? Of andersom, hoe komen ontwikkelingen binnen dialect tot uiting in standaardisering/codificering, en hoe zal dit zich verder ontwikkelen?

Om deze vraag te beantwoorden wordt er eerst in hoofdstuk 2 ingegaan op de wetenschappelijke theorie rondom standaardisering en codificering van (regionale) talen. In hoofdstuk 3 wordt het onderzoek uiteengezet. Hier worden allereerst de motivaties die zijn gevonden in het codificatiemateriaal voor het Limburgs, Brabants en Nedersaksisch toegelicht. Vervolgens wordt gekeken welke ontwikkelingen zich in deze motivaties door de jaren heen hebben voorgedaan, vanaf het verschijnen van het vroegste codificatiemateriaal tot en met het heden. Daarna wordt een vergelijking gemaakt tussen de drie onderzochte dialecten wat betreft het verschijnen van codificatiemateriaal en de bijbehorende motivaties. Als laatste komt de huidige situatie van de dialecten en hun standaardiseringsproces aan bod, en wordt deze in verband gebracht met de eerder besproken ontwikkelingen. In hoofdstuk 4 wordt de gevonden informatie vervolgens kritisch geëvalueerd en ter discussie gesteld. Tot slot wordt in hoofdstuk 5 een conclusie getrokken over de resultaten en daarmee een antwoord op de hoofdvraag gegeven. Hierna

vindt u nog de referentielijst en tot slot de bijlage, waarin grafieken met de verdeling van motivaties van codificatiemateriaal over categorieën en tijdvakken zijn opgenomen.

2. Theorie

2.1. Standaardisering

Om codificering te kunnen duiden moet eerst het proces van standaardisering worden toegelicht, waar codificering onderdeel van kan zijn. Een belangrijke theorie op het gebied van standaardisering is die van Haugen (1966). Hier wordt gesteld dat standaardisering een proces is, waarbij een taal de ontwikkeling doormaakt van spreektaal of van dialect naar standaardtaal. Volgens Haugen is een dialect altijd een spreektaal, die dus vooral in mondelinge communicatie wordt gebruikt maar weinig tot niet wordt geschreven. Hier wordt de status van volledig gestandaardiseerde standaardtaal als 'eindpunt' van dit proces gezien, hoewel dit voor dialecten in Nederland waarschijnlijk niet geldt – het is niet de bedoeling om bijvoorbeeld heel Limburg of zelfs heel Nederland één variant van een Limburgs dialect te laten spreken. Enkele fasen in het proces van standaardisering zijn voor deze dialecten juist wel van belang, maar zullen waarschijnlijk niet tot volledige standaardisering leiden.

Haugen ziet het standaardiseringsproces als een traject dat een dialect doorloopt om tot een standaardtaal te ontwikkelen. Hierbij is het echter belangrijk om onderscheid te maken tussen wat men ziet als 'taal' en 'dialect'. Dit omdat ieder dialect een taal is, maar niet iedere taal is een dialect. Ook wordt een dialect vaak gezien als ondergeschikt aan een taal. Dit kan betekenen dat een dialect een variant van een bepaalde taal is en er dus sprake is van een genetische relatie tussen de talen. Op functioneel gebied kan onderscheid gemaakt worden tussen de manieren waarop sprekers gebruik maken van de talen in hun repertoire. Volgens Haugen kan een variëteit kan worden gezien als dialect wanneer deze buiten de lokale taalgemeenschap geen of weinig relevantie heeft. Binnen deze lokale taalgemeenschap is de (standaard)taal een *superposed norm* (opgelegde norm), waarmee sprekers van verschillende dialecten met elkaar kunnen communiceren. De eerste taal van deze sprekers is dan een dialect. In het geval van dialecten in Nederland is er op functioneel niveau een onderscheid tussen dialect en standaardtaal, waarbij het Standaardnederlands de opgelegde norm is. Het is voor de dialecten die in Nederland worden gesproken onwaarschijnlijk dat ze zich ooit zullen ontwikkelen tot standaardtaal in de zin van een opgelegde norm. Wel is het onderscheid tussen 'taal' en 'dialect' in deze situatie minder sterk dan hoe Haugen dit schetst, en zijn dialecten voor hun sprekers meer dan slechts een *vernacular* of spreektaal, termen in deze theorie vrijwel gelijk aan elkaar wordt gesteld. Alleen al de verscheidenheid aan codificatiemateriaal die in dit onderzoek naar voren komt laat al zien dat voor dialectsprekers niet alleen het spreken, maar ook het (correct) schrijven van hun taal voor hen van belang is.

Na Haugen kwamen Milroy & Milroy (1985) met een nieuwe theorie op het gebied van standaardisering. Zij stellen dat het proces van standaardisering, waarbij er een vorm als 'correct' wordt uitgekozen, optionele variabiliteit in taal onderdrukt (p. 8). Dit houdt in dat het kiezen of opleggen van een bepaalde standaard de variatie binnen een taal vermindert. Milroy (2001, p. 531) omschrijft standaardisering dan ook als het opleggen van uniformiteit aan een groep objecten (zoals een taal). Het talige proces van standaardisering bevordert onveranderlijkheid en uniformiteit in een taalstructuur, als gevolg waarvan standaardvormen ontstaan. Het onderzoek van Schermer (2003) illustreert hoe het verzamelen van verschillende varianten en deze samenvoegen in een bruikbare standaard in de vorm van woordenboeken heeft kunnen leiden tot het gebruik van deze varianten en het ontstaan van een standaard in de taal. In dit geval gebeurde dit voor Nederlandse Gebarentaal (NGT) over een periode van enkele tientallen jaren. Een standaardtaal hoeft niet per se de door de overheid tot officiële taal benoemde taal in een land te zijn, maar is dit in veel gevallen wel. Ook in Nederland wordt het Standaardnederlands gezien als de

standaardtaal. Ook deze taal is echter niet volledig gestandaardiseerd; met name in gesproken taal komen er nog veel variaties voor. Volgens Milroy & Milroy is het streven naar uniformiteit de basis voor het proces van het standaardiseringsproces. In de praktijk blijkt volledige uniformiteit echter vrijwel onmogelijk. Daarnaast is de uitbreiding van functie die voor Haugen (1966) belangrijk is voor het Standaardnederlands groot, maar niet maximaal. Zo worden er met name in informele- en privésituaties vele andere talen gebruikt. Absolute standaardisering is daarom volgens zowel Milroy & Milroy (1985) als Haugen (1966) niet haalbaar. De theorie kan daarom beter als ideologie worden gezien en niet als doel. Een standaardtaal kan gezien worden als een idee in plaats van de realiteit, waaraan daadwerkelijk taalgebruik wel of niet aan kan voldoen (Milroy & Milroy, 1985, p. 22-23). Daarom kan er ook sprake zijn van een 'lichtere vorm' van standaardisering. Dit is relevant voor de dialecten in Nederland aangezien het niet waarschijnlijk is dat deze in de toekomst uit zullen groeien tot de officiële standaardtaal in Nederland, hoewel dit niet betekent dat er geen enkele stap van het standaardiseringsproces wordt doorlopen. Op verschillende manieren worden pogingen gedaan standaarden voor lokale dialecten op te stellen, functie-uitbreiding te bewerkstelligen of officiële erkenning voor een dialect(groep) als taal te krijgen. Nationale of Europese erkenning van dialecten als regionale talen speelt een rol in het proces aangezien dit aanleiding kan geven tot nieuwe initiatieven met betrekking tot het dialect, waar ook standaardisering een voorbeeld van kan zijn (Camps, 2017, p. 67).

2.2. Codificering

In het standaardiseringsproces zoals beschreven door Haugen (1966) doen zich vier fasen voor. Samengevat gaat dit als volgt: 1) selectie van de norm, 2) codificatie van de vorm, 3) functie-uitbreiding en 4) acceptatie door de taalgemeenschap. Deze fasen hoeven zich echter niet in de genoemde volgorde plaats te vinden, al is het volgens Haugen voor een volledig proces wel van belang dat alle stappen zijn doorlopen. In dit onderzoek is met name de tweede fase, namelijk codificatie van de norm (*codification*) van belang. Deze hangt tot op zekere hoogte samen met de eerste stap, selectie van de norm, waarbij het taalmodel van een variëteit wordt gekozen waarvan de norm wordt afgeleid. Vervolgens wordt deze variant vastgelegd in een proces van codificering, waarbij er zich minimale variatie in vorm voordoet. Het codificeren gebeurt met name door woordenboeken, spellingen en grammatica's op te stellen. Dit moet ervoor zorgen dat de taal voor iedereen eenvoudig te schrijven wordt en in ieder geval in schrift kan voortbestaan.

Naast het feit dat codificering een belangrijke stap is om een vorm van een taal vast te leggen, is het ook tastbaar bewijs voor belangstelling voor deze taal. Het verschijnen van codificatiemateriaal voor de dialecten in Nederland kan een weerspiegeling zijn van of en hoe men over deze talen denkt. Ook is het een geschikt onderwerp van onderzoek, aangezien er voor zowel Limburgs, Brabants als Nedersaksisch op dit gebied vorderingen zijn en worden gemaakt. Andere aspecten, zoals functie-uitbreiding en acceptatie door de taalgemeenschap, zijn minder expliciet aanwezig en daarom lastiger te onderzoeken. Dit betekent echter niet dat er van deze stappen nog helemaal geen sprake is.

In dit onderzoek is met name het tweede proces, codificatie, van belang. Dit is een stap in het standaardiseringsproces van de Nedersaksische dialecten waar al enige tijd voortgang in wordt gemaakt. Ook wordt dit proces in codificatiemateriaal expliciet gemaakt, terwijl bijvoorbeeld acceptatie niet expliciet kan worden vastgelegd, wat het codificatiemateriaal een interessant onderwerp van onderzoek maakt. Uit wat in dit verslag tot nu toe is besproken over de Nedersaksische dialecten lijkt het erop dat men zich wat betreft standaardisering met name op codificatie richt; over selectie is weinig bekend en ook functie-uitbreiding en acceptatie lijken (nog) niet aan de orde te zijn. Het is echter niet zeker of codificering in het geval van het Nedersaksisch leidt tot minimale variatie in vorm. Codificatie is echter niet gelijk aan standaardisering, maar is een onderdeel van het standaardiseringsproces zoals dat door onder andere Haugen (1966) wordt besproken.

2.3. Dialectgebruik en -onderzoek

In de inleiding is al kort ingegaan op onderzoek naar dialectgebruik van Driessen (2012) en Jongenburger & Goeman (2009). In dit laatste onderzoek is gebruik gemaakt van een representatieve steekproef uit de Nederlandse bevolking, doordat de vragenlijst onderdeel was van een CBS-studie in 1998. Net als in het onderzoek van Driessen, is hier dialectgebruik in verschillende sociale situaties onderzocht: spreekt men bijvoorbeeld dialect met ouders, eigen kinderen of vrienden?

Hier komt uit dat ongeveer de helft van de Nederlanders aangeeft dialect te spreken. Dit percentage wordt hoger wanneer het een gesprek met eigen moeder, vader of partner betreft. Wanneer het bijvoorbeeld de dokter of een onbekende betreft ligt dit percentage rond de twintig procent. Opvallend is dan zeventig procent aangeeft de teloorgang van dialecten te betreuren, ook wanneer zij zelf geen dialect spreken. Dit blijkt met name in het westen van het land, waar de standaardtaal grotendeels is ontstaan, het geval te zijn. In grote delen van het land vindt 70 tot 80 procent of zelfs 80 tot 90 procent het spijtig dat dialecten verdwijnen, maar in noordelijk Limburg en het zuiden van Drenthe is dit bijvoorbeeld slechts 50 tot 60 procent.

Aan deze cijfers zijn een aantal sociale en maatschappelijke ontwikkelingen af te lezen. Volgens Jongenburger & Goeman (p.38) is het feit dat de getallen van dialectsprekers in zuidelijk Limburg lager zijn dan in noordelijk Limburg (zie Figuur 1) te verklaren doordat men vanuit het westen van het land naar deze regio is getrokken in verband met werkgelegenheid. Daarnaast ziet men hier, in tegenstelling tot in de resultaten van Driessen (2012), dat ouders in Groningen, Drenthe en Overijssel opmerkelijk minder dialect spreken met hun kinderen dan in andere provincies. Mogelijk heeft het verschil in resultaten te maken met de wijze waarop de vragenlijsten zijn aangeboden en de vraagstelling die is gehanteerd. Zo is door Jongenburger & Goeman gevraagd of men *soms* dialect spreekt, terwijl Driessen de term *meestal* hanteerde. Uiteraard worden met de vraagstelling van Jongenburger & Goeman een groter aantal mensen tot de groep dialectsprekers gerekend.

Ook is de groep personen aan wie de vragenlijsten zijn aangeboden bij beide onderzoeken verschillend. Zoals eerder genoemd is door Jongenburger & Goeman gezorgd voor een representatieve steekproef. Driessen legde zijn vragenlijst voor aan ouders van schoolgaande kinderen, waardoor mogelijk geen representatief beeld van dialectgebruik in Nederland is ontstaan. Jonge ouders van jonge kinderen zijn zich namelijk bewust van de rol die taal speelt bij de ontwikkeling van hun kind. Zij kunnen de opvatting hebben dat dialect spreken hun kinderen negatief kan beïnvloeden. Dit hangt samen met negatieve attitudes tegenover het dialect, waarmee dialect spreken in verband wordt gebracht met een lagere sociale status. Het idee dat thuis dialect spreken nadelig is voor de algemene (taal)ontwikkeling van een kind is echter niet juist, blijkt uit onderzoek van Driessen, van der Slik & de Bot (2002). In dit onderzoek is de taalvaardigheid van kinderen die thuis een

andere taal dan Nederlands spreken vergeleken met die van volledig Nederlandstalige kinderen. Hier bleek dat de scores van kinderen die thuis Fries spreken niet afweken van die van Nederlandstalige kinderen. Kinderen die thuis Limburgs spreken scoorden wanneer zij in groep 6 zaten zelfs hoger dan alle andere groepen kinderen in het onderzoek. Daarom kan worden gesteld dat wanneer kinderen thuis een regionale taal of dialect spreken, dit geen negatieve gevolgen heeft op de ontwikkeling van de Nederlandse taalvaardigheid. Limburgstalige kinderen hadden juist de hoogste taalvaardigheid – mogelijk is het spreken van dialect dus een voordeel. Toch kunnen bestaande negatieve attitudes ervoor zorgen dat ouders liever niet toegeven dat zij thuis met hun kinderen dialect spreken, of zelfs liever helemaal geen dialect met ze spreken. Dit kan niet alleen leiden tot lagere cijfers in onderzoeken, maar tot daadwerkelijk minder dialectgebruik door volgende generaties.

2.4. Dialectrenaissance

Vanaf het einde van de vorige eeuw lijkt er vanuit de samenleving een toegenomen interesse voor dialect te zijn. Niet alleen is er meer interesse in dialecten, er lijkt ook meer waardering voor te zijn. Of daarmee het functioneel dialectgebruik er op vooruit gaat of in ieder geval niet meer afneemt, is echter geen zekerheid.

Wie op zoek gaat naar bewijs voor een dialectrenaissance in wetenschappelijke literatuur, komt met name Vlaamse publicaties tegen. Een voorbeeld hiervan is Van Ouytsel (2012), die de dialectrenaissance in Vlaanderen verklaart door een toegenomen begrip voor niet-standaardtaal vormen. De dialectrenaissance en de hierbij horende grotere maatschappelijke tolerantie voor dialecten kunnen dan ook verklaard worden door de democratiserings- en informaliseringstendens die zich vanaf de tweede helft van de jaren '60 van de twintigste eeuw in West-Europa voordoet (p. 108). Ook in Nederland kan de hernieuwde waardering voor dialecten zo verklaard worden. Swanenberg (2009, pp.9-10) zegt over onder andere het Brabants, maar ook dialect in de brede zin:

“Tegenover de verschraving van de authentieke dialectkenmerken staat een toenemende aandacht voor de dialectbeoefening. De interesse voor cultuuruitingen in het dialect is in diezelfde laatste drie decennia immers sterk toegenomen. Men spreekt daarbij van een dialectrenaissance, een hernieuwde belangstelling voor dialecten. De dialect renaissance maakt deel uit van het bredere proces van ‘glokalisering’, een heroverweging of herwaardering van herkomst in een globaliserende samenleving.”

Dat een dialectrenaissance een toename in dialectgebruik veroorzaakt is echter niet vanzelfsprekend. Door Auer, Hinskens en Kerswill (2005, p. 36) noemen groeiende belangstelling voor dialecten als een onderdeel van het fenomeen ‘glokalisering’. Volgens hen is het maar de vraag of deze dialect renaissance daadwerkelijk gevolgen zal hebben op structureel dialectgebruik. Het is namelijk nog niet duidelijk of het niet slechts een verandering in attitudes betreft, met name met sociale groepen waarvan het al minder waarschijnlijk is dat zij dialect spreken. Het zou dus in plaats van een ‘*dialect wave*’, even goed kunnen gaan om slechts wat rimpels op het oppervlak die verder niet bijzonder veel teweeg brengen. Gericht onderzoek naar de effecten van deze ontwikkelingen blijft op het moment van schrijven van de auteurs helaas nog uit, waardoor het effect van een dialect renaissance op dialectverandering slechts een kwestie van speculatie blijft.

Volgens Van Ouytsel (2012) hangt deze ontwikkeling samen met de ontwikkeling van een officiële standaardtaal. Deze is bijvoorbeeld in Nederland zo er gevorderd, dat afkeuring van niet-standaardvormen zoals een dialect door officiële instanties niet meer nodig is om de acceptatie en verspreiding van de standaard zeker te kunnen stellen. Een dialect vormt dus geen bedreiging voor het Standaardnederlands. Hierdoor wordt de stigmatisatie en spanningen rondom het dialect afgebouwd, wat gunstig is voor de sprekers en kan leiden tot een verandering in attitudes. Daarnaast vormt de teloorgang van

dialecten de ultieme motivatie om zich in te zetten voor het behoud, de cultivatie en de overdracht ervan; motivaties die ook in dit onderzoek terug zijn gevonden.

Een dialect revival of renaissance is volgens Van Ouytsel (2012, p. 121) te omschrijven als een gevolg van verhoogde linguïstische zelfzekerheid onder taalgebruikers, waarmee wordt bedoeld dat het dialect niet als een bedreiging voor de eigen standaardvariant wordt gezien. Men voelt een verminderde noodzaak tot het afkeuren van niet-standaardvarianten zoals dialecten. Volgens het onderzoek van Van Ouytsel onder Vlaamse jongeren neemt de dialect renaissance de plaats van dialectverlies echter niet in (p. 131). Het lijkt wel te leiden tot een hogere zichtbaarheid van dialecten, maar niet tot een hoger gebruik. Om te kunnen zeggen of deze bevindingen ook voor Nederland gelden zou meer onderzoek nodig zijn. Toegenomen interesse in het dialect als onderdeel van een dialect renaissance valt echter wel te herkennen door een toename in publicaties over dialect, of dit nu één specifiek dialect is of dialecten in het algemeen. Codificatiemateriaal, waarin men een standaard opstelt door het dialect te beschrijven, kan als zodanig gezien worden.

2.5. Erkenning

In Nederland zijn er twee talen erkend als regionale talen onder Deel II van het Europese Handvest voor regionale talen en talen van minderheden. Dit zijn het Nedersaksisch en het Limburgs. Met de term regionale taal of streektaal wordt in dit handvest de taal van een bepaalde streek of regio aangeduid, waarvoor in dit onderzoek met name de term dialect wordt gebruikt. Het Handvest ging op 1 maart 1998 officieel in en geeft Limburgs en Nedersaksisch een officiële status als regionale taal in Nederland. Het brengt echter minder voordelen met zich mee dan een erkenning onder Deel III van het Handvest, zoals in Nederland het geval is voor de Friese taal. In tegenstelling tot Deel III is de overheid voor onder Deel II erkende talen niet verplicht het behoud en gebruik van de taal te bevorderen. Het is echter wel een ondersteuning voor streektaalgerelateerde culturele activiteiten en onderzoek.

Daarnaast is Nedersaksisch in het bijzonder eind 2018 erkend als officieel erkende taal in Nederland. In overeenstemming hierover tekenden het Rijk en de provincies Groningen, Drenthe, Overijssel en Gelderland een convenant (Koolhof, 2018; Rijksoverheid, 2018). Ook met de provincie Limburg zijn enkele maanden later afspraken gemaakt om Limburgs te erkennen als officiële streektaal (NOS.nl, 2019). Hoewel de Provincie in november 2019 bericht dit convenant samen met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties ondertekend te hebben (Provincie Limburg, 2019), is de tekst van het convenant (nog) niet op de website van de Rijksoverheid te vinden. Door het ondertekenen van een dergelijk convenant naast het Handvest van de Raad van Europa spreekt de overheid wel uit dat het behoud en bevorderen van regionale talen en regionale identiteit belangrijk is. In Noord-Brabant heeft erkenning voor het Brabants nog niet plaatsgevonden. Toch wordt er ook hier door sommigen gepleit voor erkenning, met name op grond van een beginsel van gelijkwaardige behandeling (Swanenberg & Brok, 2008; Bartol, 2019).

De vraag is wat erkenning vanuit Europa of de overheid voor dialecten in Nederland kan betekenen. Hoewel de erkenning door de Raad van Europa een officiële status met zich meebrengt, maakt het weinig extra financiële middelen voor het bevorderen voor het dialect vrij. Overheden spreken zo met name de wens uit streektaalgebruik, regionale cultuur en onderzoek te ondersteunen en bevorderen, maar nemen geen grote stappen zoals het invoeren van les in het dialect binnen het onderwijs. De erkenning lijkt dus vooral een verbetering in status met zich mee te brengen. Ook zorgt het voor vernieuwde aandacht voor het dialect, met name in de media. Van Keymeulen (2010) stelt dat het als streektaal erkennen van een variant die als dialect werd gezien, positieve gevolgen met zich mee kan brengen. De officiële status wordt gezien als een statusverhoging, want

inhoudt dat deze taal meer prestige verwerft. Dit kan van belang zijn in het standaardiseringsproces, aangezien door Haugen (1966) en Milroy & Milroy (1985) prestige in verband wordt gebracht met een status als standaard. Ook kan de vernieuwde aandacht en verhoogde status een aanleiding zien voor codificering, zoals in dit onderzoek te zien. Volgens Van Keymeulen kan erkenning daarnaast leiden tot functionele uitbreiding van het dialect omdat hiermee het gebruik van streektaal of dialect op bijvoorbeeld straatnaambordjes, in de gemeenteraad of op school meer voor de hand ligt. Hij stelt: "*Het spreekt vanzelf dat bijv. Erkenning door 'Europa' van een dialectgroep als streektaal in elk geval een gevoelige statusverhoging voor het dialect in kwestie betekent en voor de autoriteiten in elk geval de morele plicht meebrengt om de streektaal een plaatsje te gunnen naast het Nederlands.*" (p. 47).

2.6. Onderzoek naar woordenboeken

Woordenboeken zijn een belangrijk onderdeel van het totaal aan codificatiemateriaal. Niet alleen omdat een groot deel van dit materiaal uit woordenboeken en -lijsten bestaat, maar ook omdat deze zich onder het oudste codificatiemateriaal bevinden. Dit laat zien hoe woordbetekenis in dialecten verandert en kan verschillen en overeenkomsten met het Nederlands of juist met andere (naburige) dialecten uitlichten. Daarnaast is een woordenboek of -lijst een handig naslagwerk voor wie een taal wil leren begrijpen, spreken of lezen. In Nederland is er voor het ontstaan van een Woordenboek van de Nederlandse Dialecten grootschalig onderzoek gedaan naar dialecten en dialectwoordenboeken. Uiteraard zijn hiervoor vele dialectwoordenboeken bestudeerd, gedigitaliseerd en samengebracht in een database. De elektronische versie van dit woordenboek is te vinden op de website van het Meertens Instituut (Van der Sijs, 2015). In het kader van dit project is door Van Keymeulen & De Tier (2010) een inventarisatie gemaakt van (amateur-)woordenboeken voor Nederlandse dialecten.

De data die voor het onderzoek van Van Keymeulen & De Tier is verzameld vertoont overeenkomsten, maar ook enige verschillen met het huidige onderzoek. Ook in deze inventarisatie is te zien dat er een toename in het aantal verschenen woordenboeken vanaf de jaren '80 is. De auteurs spreken van een lexicografisch effect van de dialectrenaissance dat vanaf deze periode te zien is (p. 757). Van Keymeulen & De Tier noemen een werk over het dialect van Breda uit 1836 als het begin van de dialectlexicografie in het Nederlandse taalgebied. Dit werk wordt in het onderzoek van De Jongh (2018), waar in het volgende hoofdstuk verder op in wordt gegaan, echter niet genoemd als eerste Brabantse werk. In het huidige onderzoek zijn de oudste gevonden werken afkomstig uit het Nedersaksische taalgebied. Daarnaast valt op dat er door Van Keymeulen & De Tier veel woordenboeken over dialecten in Limburg en Noord-Brabant zijn gevonden, maar geen enkele uit Groningen. Dit komt niet overeen met mijn onderzoek naar Gronings en Drents codificatiemateriaal in opdracht van het Meertens Instituut (2018), aangezien hier meerdere woordenboeken zijn gevonden over verscheidene dialecten, zowel opgesteld door amateurs als door taalkundigen. Vrijwel hetzelfde geldt voor Drenthe, waar volgens Van Keymeulen & De Tier slechts een woordenboek is verschenen. Het onderzoek van Van Keymeulen & De Tier was op het moment van schrijven echter nog afgerond, het is daarom mogelijk dat deze inventarisatie niet compleet was. Wel illustreert deze vergelijking hoe uitdagend het kan zijn om een volledig en correct beeld te krijgen van wat er aan codificatiemateriaal over dialecten is verschenen. Het blijft vrijwel onvermijdelijk iets over het hoofd te zien, zeker wanneer men ook zoekt naar werken die niet op grote schaal zijn gepubliceerd. Toch laat het ook zien dat er een grote verscheidenheid aan dialectmateriaal bestaat en dat de interesse hierin tot op heden is blijven groeien.

Uit de voorgaande theorie blijkt dat standaardisering voor dialecten een proces is dat naar alle waarschijnlijkheid niet volledig doorlopen wordt, maar waarvan onderdelen veranderingen in de status of het gebruik van het dialect teweeg kunnen brengen. Codificatie, waarin de taal in een bepaalde vorm wordt vastgelegd, is hier een onderdeel van. Onderzoeken naar dialectgebruik lijken erop te wijzen dat dit tegenwoordig aan het afnemen is. Aan de andere kant lijkt er ook een stijgende interesse voor dialecten te zijn, waarneembaar sinds het einde van de vorige eeuw. In deze periode is er ook officiële erkenning gekomen voor een aantal zogenaamde regionale talen in Nederland. Uit een inventarisatie van dialectwoordenboeken is al op te maken dat deze sindsdien ook in hogere mate zijn verschenen. De vraag is nu welke verbanden er nog meer zijn tussen al deze ontwikkelingen en het verschijnen en de motivatie van codificeringsmateriaal, en andersom. Is er bijvoorbeeld invloed van de dialectrenaissance te zien, of wordt er gestreefd naar officiële erkenning? In het volgende hoofdstuk wordt op deze vraag ingegaan aan de hand van onderzoek naar Limburgs, Brabants en Nedersaksisch codificatiemateriaal.

3. Onderzoek

3.1. Methode

Het onderzoek naar codificatiemateriaal van Limburgse, Brabantse en Nedersaksische dialecten is uitgevoerd voor het Meertens Instituut. Hier is per dialectgroep een inventarisatie van alle gevonden werken uitgekomen. Ook zijn de motivaties, voor zover aanwezig, voor al deze werken bekeken en gecategoriseerd. In dit onderzoek worden deze gegevens van de dialectgroepen met elkaar vergeleken, wat betreft hoeveelheid publicaties maar ook de motivaties en het soort materiaal. Ook worden de chronologische ontwikkelingen uiteengezet en vergeleken, en worden de resultaten naast de eerder besproken theorie gelegd. De gegevens waarmee gewerkt worden volgen uit het onderzoek van Brenda Assendelft (2017) voor de Limburgse dialecten, Jelco de Jongh (2018) voor het Brabants en mijzelf (2018) voor het Gronings en Drents. In totaal gaat het hier om 188 Limburgse werken, 139 werken uit Brabant en 115 Nedersaksische werken uit Groningen en Drenthe.

3.2. Motivaties in codificatiemateriaal

Tijdens mijn voorgaande onderzoek op mijn stageadres heb ik de motivaties van motivatiemateriaal voor dialecten in Groningen en Drenthe geanalyseerd. Hierbij ben ik uitgegaan van alle informatie die hierover in de bronnen te vinden is, maar heb ik mij ook kunnen baseren op voorgaand onderzoek van andere stagiaires bij dit project, die respectievelijk Limburgs en Brabants op deze manier hebben onderzocht.

Van al het codificatiemateriaal dat in deze drie onderzoeken is bekeken is gekeken naar de motivatie die de auteur opgeeft voor het verschijnen van dit werk. In de meeste gevallen is deze te vinden in een inleiding of voorwoord, of juist in een afsluitend nawoord of op de omslag van het boek. Helaas is het niet altijd zo dat iedere auteur op een van deze plaatsen de reden tot ontstaan van de uitgave toelicht; in sommige gevallen blijft het gissen. Werken waarbij geen motivatie duidelijk wordt zijn dan ook niet meegenomen in deze analyse. Daarnaast hebben lang niet alle werken een begeleidende tekst zoals een inleiding of voorwoord. Deze konden daarmee niet geanalyseerd worden en zijn niet in de genoemde analyse meegenomen. Van sommige werken is de motivatie echter expliciet duidelijk, zonder dat de auteur deze toe hoeft te voegen; bijvoorbeeld het boek *Drentse spelling: Een handleiding voor de schrijfwijze van de streektaal* (Drentse Spellingcommissie, 1983) is duidelijk bedoeld om het dialect (correct) te kunnen leren schrijven. Alle geanalyseerde motivaties zijn voor ieder dialect vervolgens onderverdeeld in een aantal categorieën.

Door te kijken naar een begeleidende tekst bij een publicatie kan duidelijk worden wat de auteur heeft gemotiveerd dit werk te maken. Dit kan iets zeggen over of er veel belangstelling is voor dat dialect en hoe men er in de maatschappij over denkt. Ook is de aard van het werk en de motivatie belangrijk; veel wetenschappelijke belangstelling kan bijvoorbeeld leiden tot meer (academische) waardering voor het dialect, terwijl uit het vastleggen van het dialect voor het nageslacht juist de vrees kan spreken dat het dialect in deze vorm verloren zou kunnen gaan. Alle geanalyseerde motivaties zijn per dialect in categorieën onderverdeeld. Allereerst heeft Brenda Assendelft (2017) dit gedaan voor Limburgse dialecten, vervolgens deed Jelco de Jongh (2018) dit voor Brabantse dialecten en tenslotte voerde ik het onderzoek zelf uit voor Nedersaksische dialecten (Gronings en Drents) (2018). Het onderstaande is een overzicht van alle gevonden categorieën, waarbij sommige bij slechts één dialect voorkomen terwijl andere juist overal toepasbaar zijn en daarom zijn 'samengevat' in het overzicht op de volgende pagina:

1. Uit eigen interesse of plezier van de schrijver/samensteller ^{1 2 3}
2. Een bijdrage leveren aan de wetenschap over taal/dialecten ^{1 2 3}
3. Inzicht geven in/kennis geven over het dialect ^{1 3}
4. Het eigene van het dialect typeren t.o.v. andere dialecten of het Nederlands ^{1 3}
5. Waardering stimuleren/belangstelling voor het dialect vergroten en het gebruik stimuleren ^{1 2 3}
6. Het dialect vastleggen/bewaren en in stand houden (voor het nageslacht) ^{1 2 3}
7. De verandering van het dialect door maatschappelijke ontwikkelingen ¹
8. Een handreiking voor het (correct/beter) spreken/lezen/schrijven/begrijpen van het dialect ^{1 2 3}
9. Het dialect verwerven (als tweede taal); lesmateriaal ^{1 3}
10. Uit elkaar houden van het Nederlands en het dialect ¹
11. In navolging van andere plaatsen geschreven ^{1 2 3}
12. Voorzien in een behoefte/voldoen aan een verzoek ^{1 3}
13. Niet eens met/aanvulling op eerder publicaties over een bepaald dialect ^{1 2 3}
14. Dialect als onderdeel van de (eigen) cultuur ^{2 3}
15. Latere drukken ^{2 3}

¹ = geldt voor Limburgs; ² = geldt voor Brabants; ³ = geldt voor Gronings en Drents

In sommige categorieën zijn voor alle dialecten werken te vinden; andere zijn juist slechts toepasbaar op één dialect. Voor het Limburgs zijn in de analyse geen latere drukken van het codificatiemateriaal verwerkt. Dit betekent echter niet dat deze er in het geheel niet zijn, ze zijn alleen niet genoemd in de analyse. Twee soorten motivaties worden alleen voor het Limburgs gevonden, namelijk 1) de verandering van het dialect door maatschappelijke veranderingen beschrijven en 2) het uit elkaar houden van het Nederlands en het dialect. Daarnaast het eigene van het dialect typeren, het dialect verwerven (als tweede taal) en het voorzien in een behoefte of voldoen aan een verzoek wel voor Limburgse en Nedersaksische dialecten, maar niet voor het Brabants. Uitgaves waarin het dialect wordt getypeerd als onderdeel van de eigen cultuur zijn er juist niet voor het Limburgs, maar wel voor Brabants en Nedersaksisch.

3.3. Chronologische ontwikkelingen

Taal is altijd in beweging en laat zich niet zo eenvoudig in patronen of categorieën vastleggen. Het is dan ook niet zo dat het codificatiemateriaal per dialect chronologisch en evenredig verdeeld is over de eerdergenoemde categorieën. Uit de motivaties bij deze werken zijn wel ontwikkelingen te herkennen, zowel binnen het dialect zelf als binnen de wetenschap, maatschappij en het denken over dialect. Zo zijn de vroegste werken uit de 18^e en 19^e eeuw er vaak op gericht om bij te dragen aan (wetenschappelijke) kennis over het dialect, terwijl materiaal om het dialect te verwerven als (tweede) taal over het algemeen recenter is, eind 20^e of begin 21ste eeuw. Deze ontwikkelingen lopen soms, maar niet altijd gelijk op tussen de dialecten. Hieronder staan de observaties op het gebied van chronologische ontwikkelingen beschreven.

3.3.1. Brabantse dialecten

Uit Brabant komt het alleroudste werk dat in dit onderzoek naar voren is gekomen, namelijk *Etymologicum Teutonicae Linguae* door Cornelis van Kiel, verschenen in 1599. Het eerstvolgende werk verschijnt pas ruimtelijk later in 1776; beide zijn van wetenschappelijke aard. Volgens onderzoeken de Jongh (2018, p. 19) is het opvallend dat er tussen 1836 en 1937 geen codificatiewerken over het Brabants dialect verschijnen, althans wanneer dialecttijdschriften in deze categorie buiten beschouwing worden gelaten, wat het geval is in deze analyse. In deze tijdschriften zijn wel een aantal artikelen

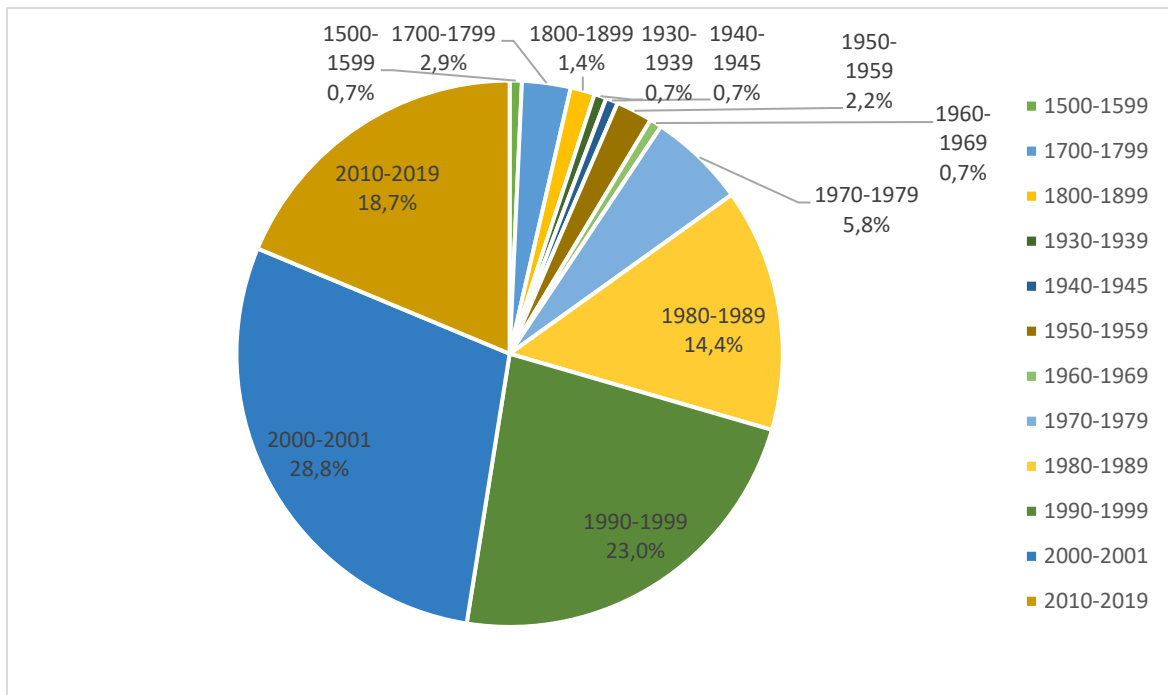
verschenen over het dialect, waardoor geconcludeerd kan worden dat er tussen 1836 en 1937 wel degelijk interesse was in het Brabantse dialect. Dit kwam echter niet naar voren in de publicatie van codificatiemateriaal zoals woordenboeken en grammatica's. Een duidelijke verklaring voor het gebrek aan codificatiemateriaal is lastig te vinden.

Het volgende werk dat in 1836 is een woordenboek van het dialect van Breda; ook een bijdrage aan de wetenschappelijke kennis. Hierna en met name in de tweede helft van de 20^e eeuw verhoogt het tempo waarmee er codificatiemateriaal uitkomt. De Jongh (2018, p. 20) merkt op dat de focus verschuift van het 'algemene' Brabantse dialect, naar het lokale dialect van een stad, dorp of regio. In de jaren '70 is deze verschuiving duidelijk te zien, ook neemt in dit en het volgende decennium de belangstelling voor het dialect toe. In categorie 2 is deze ontwikkeling goed te zien, aangezien hier de oudste werken in passen, maar ook te zien is dat vanaf de jaren '70 de hoeveelheid uitgaves sterkt toeneemt. Daarnaast ziet men dat codificatiemateriaal gericht op het stimuleren van gebruik of waardering van het dialect (categorie 5) vanaf deze periode toeneemt, met een groot aantal recente werken.

Vanaf de tweede helft van de 20^e eeuw is er in vrijwel iedere categorie wel codificatiemateriaal uit voor het Brabantse dialect. Een voorbeeld hiervan is categorie 6 waarin men het dialect poogt te bewaren en vast te leggen voor het nageslacht. In deze categorie passen veel werken, met name vanaf de jaren '80 en recenter. Hieruit spreekt dat men vanaf toen echt de noodzaak in ging zien van het vastleggen, of dit nou gericht is op het vastleggen van een bepaalde variant of het doelgericht vastleggen voor gebruik in de toekomst. Ook de 14^e categorie waarin het dialect wordt getypeerd als onderdeel van de eigen cultuur volgt dit patroon, al zijn hierin een stuk minder werken te vinden. Hierin wordt het dialect verbonden met de gemeenschap waarin het gesproken wordt, waardoor het dialect in een ingang vormt in de lokale cultuur. Het is opvallend dat dit verband met name in redelijk recente werken voorkomt voor het Brabants. Ook materiaal geschreven voor het eigen plezier van de auteur (categorie 1) verschijnt recent, met de eerste uit 1978, al omvat deze categorie maar vijf werken. Latere drukken, waaruit meer belangstelling voor het dialect blijkt aangezien een eerste druk niet aan de vraag kon voldoen, vindt men een redelijk aantal in categorie 15, ook vanaf de jaren '80. Nog wat recenter zijn de zeven werken die in categorie 8 passen en een middel willen zijn om het dialect correct te kunnen lezen, schrijven of spreken. In de categorieën 11 en 13 zijn maar een zeer klein aantal werken verschenen; in de categorieën 4, 7, 9, 10 en 12 zijn geen werken verschenen over het Brabantse dialect.

Sommige meer recente werken die in categorie 2 zijn ingedeeld dragen wel bij aan kennis over het dialect, maar zijn volgens de Jongh (p. 26) minder wetenschappelijk van aard. Daarom zouden ze eventueel ook in 3 thuis kunnen horen – in deze analyse is de oorspronkelijke indeling echter intact gelaten.

In Figuur 2 is te zien hoe het onderzochte Brabantse codificatiemateriaal is verdeeld over tijdvakken van 10 jaar, waarbij tijdvakken waarin geen materiaal is verschenen achterwege zijn gelaten.

Figuur 2: Verdeling over tijdvakken van Brabants codificatiemateriaal

3.3.2. Limburgse dialecten

Ook in Limburg komt er vooral vanaf de jaren '70 veel materiaal uit. Ook is hier geen gat in de publicaties te vinden zoals in Brabant. Een aantal publicaties behandelen het Limburgs in het algemeen, maar de meeste gaan over een specifieke plaats of regio. Het oudste Limburgse werk dat als codificeringsmateriaal kan worden gezien is aanzienlijk jonger dan het oudste Brabantse werk en komt uit 1851. Dit werk van Franquinet gaat over de taal van de stad Maastricht en valt binnen de tweede categorie, een bijdrage aan wetenschappelijke kennis.

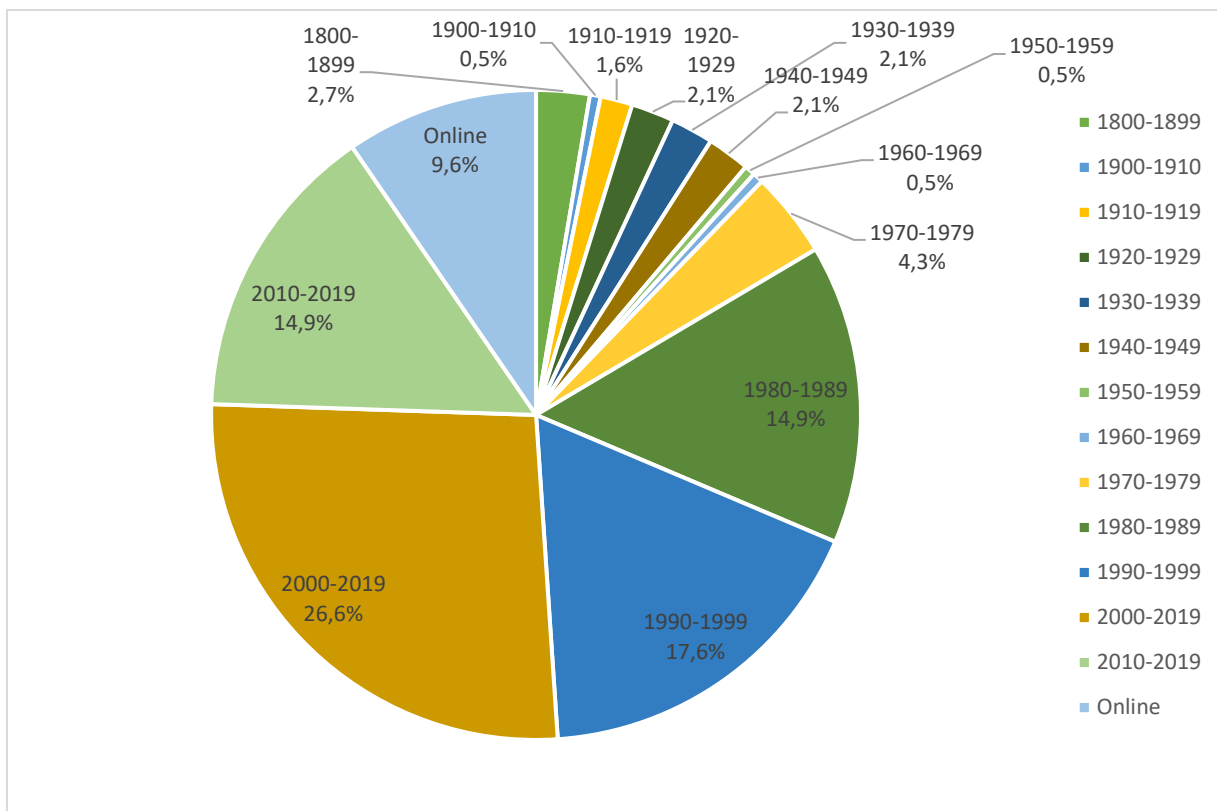
Ook in Limburg zijn de meeste vroege publicaties van wetenschappelijke aard (categorie 2). Dit zijn de enige werken uit de negentiende eeuw. De volgende werken, uit het begin van de twintigste eeuw, zijn bijvoorbeeld gericht op het stimuleren van waardering en het doorgeven van het dialect aan het nageslacht. Verder komt net als in Brabant de publicatie van codificatiemateriaal na de jaren '70 pas echt op gang. Er zijn redelijk wat werken die als doel hebben het eigene van het dialect te typeren, welke allemaal vanaf de jaren '70 zijn verschenen. Opvallend is dat deze categorie niet voorkomt in Brabant. Verwant aan deze categorie is Categorie 3, waarin men wil bijdragen aan kennis over het dialect. In Limburg zijn al deze werken echter recenter, uit de tweede helft van de twintigste eeuw. Sommige van deze werken zijn informatief bedoeld, maar van andere is de bedoeling niet expliciet duidelijk. Daarnaast zijn er vrij veel publicaties gericht op het in stand houden van het dialect (Categorie 6) en het gebruik ervan stimuleren (Categorie 5), wat dus voor Limburgse auteurs een belangrijke motivatie lijkt te zijn. Volgens de auteurs kan door woorden, spelling of grammatica vast te leggen het dialect bewaard worden, maar er wordt ook een verband gelegd met instandhouding doordat men aan de hand van codificatiemateriaal weet hoe het dialect gebruikt moet worden.

Een categorie die uniek is voor het Limburgs is en dus door de Brabantse, Groningse en Drentse auteurs niet wordt genoemd, is dialectverandering en maatschappijverandering (Categorie 7). Assendelft (2017, p. 23) noemt dat motieven als stimulering van dialectgebruik, waardering of belangstelling pas na de Tweede Wereldoorlog en met name vanaf de jaren '70 worden aangetroffen. Het is opvallend dat dit samenvalt met een periode waarin in voorwoorden opmerkingen over toegenomen mobiliteit en migratie, globalisering en moderne communicatiemiddelen worden gegeven, en over het effect hiervan op het dialect. Dit kan dan ook een motivatie zijn voor auteurs om het dialect vast te leggen. Dat deze categorie alleen in Limburg voorkomt betekent dat het codificeren naar aanleiding van maatschappelijke veranderingen en dialectverandering alleen in Limburgse werken expliciet vermeld wordt; het wil echter niet per se zeggen dat deze veranderingen voor auteurs uit andere dialectregio's geen motivatie zijn geweest.

Verder heeft een redelijk aantal werken in Categorie 8 als doel een handreiking correct lezen en/of schrijven van het dialect te zijn. De eerste hiervan komt uit de jaren '30, maar de rest is recenter en vooral na 2000 komen er meer werken uit. Deze worden volgens Assendelft (2017, p. 24-25) met name gezien als een hulpmiddel voor schrijvers. Hieruit spreekt dat er volgens de auteurs maar één juiste spelling bestaat en dat spelling een belangrijk onderdeel van standaardisering en codificering is. Ook in Categorie 9, waarin het doel is het dialect te kunnen verwerven als (tweede) taal, zijn een paar ouder werken maar vooral werken uit de 21e eeuw te vinden. Deze zijn in Limburg vooral gericht op 'nieuwkomers' in het dialect, die bijvoorbeeld naar Limburg zijn verhuisd of het dialect nooit geleerd hebben.

Er zijn niet veel werken verschenen met de eigen interesse van de auteur als motivatie; wel opvallend is dat twee hiervan door niet-Limburgers zijn geschreven. Ook in Categorie 10, waarin het onderscheid tussen het Nederlands en het dialect wordt beschreven, zijn een paar werken te vinden. Codificatiemateriaal als aanvulling op eerdere publicaties zoals in Categorie 13 zijn een klein aantal, die verspreid zijn over de tijd, maar de meeste hiervan zijn recenter. Ook publicaties in navolging van een andere plaats in Categorie 11 zijn maar een klein aantal, met name recente werken, hetzelfde geldt voor Categorie 12. In Categorie 14 en 15 zijn geen Limburgse werken te vinden.

In Figuur 3 op de volgende pagina is te zien hoe het onderzochte Limburgse codificatiemateriaal is verdeeld over tijdvakken van 10 jaar.

Figuur 3: Verdeling over tijdvakken van Limburgs codificatiemateriaal

3.3.3. Nedersaksische dialecten

De oudste Nedersaksische werken die in dit onderzoek zijn gevonden zijn afkomstig van de zelfde auteur in het zelfde jaar, namelijk Lambertus van Bolhuis (1783a & 1783b). Van Bolhuis noemt bij beide werken geen motivatie, maar het zijn wel allebei Groningse woordenlijsten, waarmee bijvoorbeeld kan worden bijgedragen aan kennis over het dialect. In Groningen en Drenthe komt, in tegenstelling tot in Brabant, in de negentiende eeuw vrijwel iedere vijf jaar codificatiemateriaal uit. Deze hebben zeer uiteenlopende motivaties, zoals het bijdragen aan wetenschappelijke kennis of discussie (Categorie 2), of juist uit eigen interesse van de auteur (Categorie 1). Met name in Categorie 2 zijn veel oudere werken te vinden, uit de negentiende en twintigste eeuw. Ook in navolging van andere plaatsen of publicaties is in deze eeuwen materiaal verschenen. In deze tijd werd voortbouwen op het werk van voorgangers (met name uit de negentiende eeuw) blijkbaar als een belangrijke taak gezien. Verder zijn er zowel in deze als de vorige eeuw werken verschenen in navolging van andere plaatsen of publicaties.

In de derde categorie, waarin men bij wil dragen aan kennis over of inzicht in het dialect, komen voor het Nedersaksisch vrij veel werken voor. Hier is, net als bij de meeste andere categorieën, te zien dat het grootste deel van de werken na de jaren '70 en '80 zijn verschenen. Dit zijn met name werken die een overzicht van het dialect willen geven en gericht zijn op een breder publiek. In Categorie 6 en 15 zijn niet bijzonder veel publicaties te plaatsen, wel zijn deze met name verschenen na wat men de dialectrenaissance kan noemen. Hetzelfde geldt voor werken in de vierde categorie, die als doel hebben het eigene van het dialect te typeren. Hier valt op dat de oudere werken in deze categorie het dialect in kwestie afzetten tegen andere dialecten, terwijl de recentere werken juist het onderscheid tussen het Nederlands en het dialect willen laten zien.

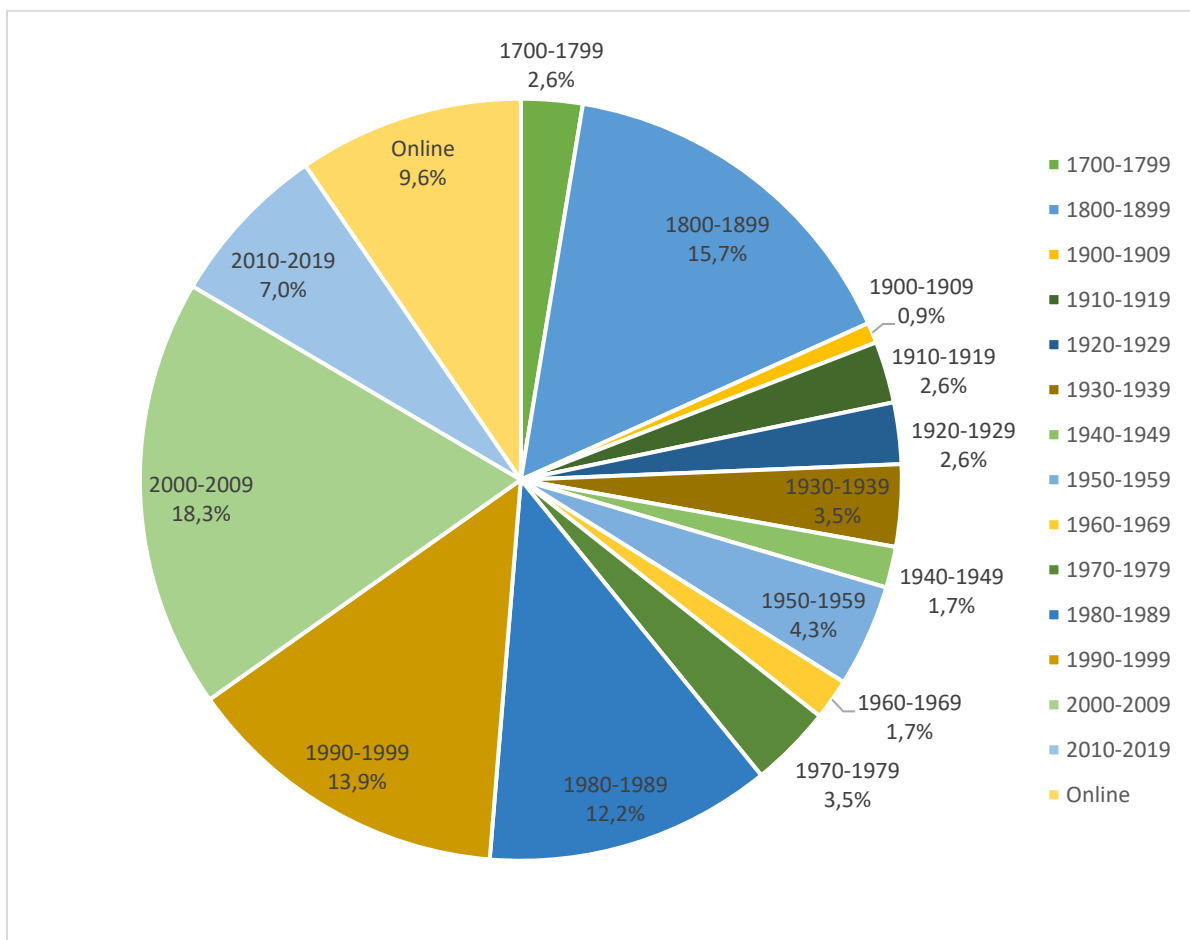
In tegenstelling tot Limburgs en Brabants, zijn er redelijk wat Nedersaksische werken die als doel hebben het verwerven van het dialect als (tweede) taal mogelijk te maken. Deze zijn allemaal vrij recent, vanaf de jaren '90 verschenen. De meeste hiervan zijn bedoeld

als cursusmateriaal om het dialect te leren vanuit streektaalinstututen, zoals het Drentse Huus van de Taol en de Stichting Grunneger Toal in Groningen. Er blijkt dus belangstelling te zijn voor het leren van het dialect, genoeg zelfs om het lesmateriaal eens te herzien en opnieuw uit te geven, zoals door de Stichting Drentse Toal (2005; 2016). In tegenstelling tot in Limburg, zijn er niet bijzonder veel Groningse en Drentse werken gericht op het stimuleren van waardering, het vergroten van het gebruik of het vastleggen en in stand houden van het dialect. Ook zijn er maar weinig publicaties die het dialect als onderdeel van de eigen cultuur willen laten zien.

In Categorie 5 wil men de mooie kanten van het dialect belichten om zo waardering en belangstelling te stimuleren, en wellicht als einddoel het gebruik te vergroten. Er zijn niet erg veel publicaties met deze motivatie, maar ze verschenen wel verspreid van het begin van de negentiende eeuw tot nu. Daarnaast zijn ook in Categorie 12, waarin men voldoet aan een verzoek of voorziet in een behoefte, niet heel veel werken, welke met name sinds de dialectrenaissance zijn verschenen. Uit deze motivatie spreekt wel expliciet vraag naar materiaal over het dialect.

Tot slot zijn er vanaf het begin van de negentiende eeuw tot op heden latere drukken van codificatiemateriaal verschenen, onderverdeeld in Categorie 15. In Categorie 7 en 10 zijn geen Groningse of Drentse werken verschenen.

In Figuur 4 is te zien hoe het onderzochte Nedersaksische (Groningse en Drentse) codificatiemateriaal is verdeeld over tijdvakken van 10 jaar.

Figuur 4: Verdeling over tijdvakken van Gronings en Drents codificatiemateriaal

3.4. Vergelijking tussen dialecten

In het voorgaande deelhoofdstuk is te zien dat de verdeling van codificatiemateriaal, zowel chronologisch als over de categorieën, tussen de dialecten van elkaar verschilt. Zo komt niet iedere categorie bij alle dialecten voor. Bijvoorbeeld, de verandering van het dialect door maatschappelijke ontwikkelingen wordt alleen door auteurs van Limburgs codificatiemateriaal expliciet als motivatie genoemd. Zij lijken zich dus met name bewust te zijn van het effect van de maatschappij op het dialect, en voelen de noodzaak om het dialect vast te leggen. Er zijn echter weer geen Limburgse auteurs die hun dialect willen typeren als onderdeel van de (eigen) cultuur, terwijl deze er in Brabant, Groningen en Drenthe wel zijn. Dit wil echter niet zeggen dat het dialect in Limburg geen belangrijk onderdeel van de lokale cultuur is. Verder is er geen Brabants codificatiemateriaal gevonden waarin het eigen dialect wordt afgezet tegen andere dialecten of het Nederlands, terwijl deze voor de andere dialecten wel zijn gevonden. Het onderscheid tussen het eigen dialect en andere (lokale) talen is in Brabant blijkbaar geen belangrijk onderwerp van discussie.

Wat betreft de chronologische verdeling is bij alle dialecten duidelijk de invloed van een dialectrevival te herkennen. Wanneer men naar Figuur 2, 3 en 4 kijkt is in een oogopslag te zien dat het grootste deel vanaf 1980 tot heden is gepubliceerd. In Brabant komt maar liefst 84,9 procent van al het codificatiemateriaal uit dit tijdvak, in Limburg is dit 74 procent en in het Nedersaksische gebied is dit 51,4 procent. Bij deze laatste twee is het percentage online bronnen niet meegenomen, welke gezien de publicatie op het internet waarschijnlijk ook grotendeels in dit tijdvak te plaatsen zijn. De chronologische spreiding van Brabantse en Limburgse bronnen lijken vrij veel op elkaar, maar die van de Nedersaksische bronnen wijkt licht af. Hier is de verdeling wat evenwichtiger en met name in de negentiende eeuw zijn relatief veel bronnen verschenen.

In Bijlage 1 zijn een aantal grafieken bijgevoegd, waarin de percentages per tijdvak voor een paar categorieën zijn te zien. Dit zijn categorieën waarin veel werken zijn verschenen of waarin opvallende ontwikkelingen zijn te zien. In Grafiek 1 is het totaal van deze categorieën te zien. Hieruit valt op te maken dat, zoals eerder beschreven, de hoeveelheid codificatiemateriaal voor alle dialectgroepen vanaf 1980 toeneemt. De periode 2000-2009 is wat dit betreft het meest productief geweest. Bijna een derde van het totaal aan publicaties is in deze periode verschenen. Ook is hier te zien dat de publicatie van codificatiemateriaal in Noord-Brabant als eerste op gang komt. Daarnaast is te zien dat de negentiende eeuw voor Nedersaksische dialecten relatief productief is geweest.

In Grafiek 2 tot en met 7 is in grafieken weergegeven hoeveel werken er per categorie en per dialectgroep in een tijdvak zijn verschenen met tot slot het totaal van deze categorieën. Dit is voor een aantal categorieën in een grafiek gezet omdat hier veel werken in zijn verschenen of er een ontwikkeling in is te zien.

Bij Categorie 2 (een bijdrage leveren aan de wetenschap over taal/dialecten) zijn voor alle dialectgroepen zowel oudere als recente werken te zien. Sommige van de eerste publicaties zijn in deze categorie in te delen, maar er zijn ook veel recentere werken met deze motivatie. Bijdragen aan wetenschappelijke kennis is dus over de jaren heen een belangrijke kwestie gebleven en gebleven.

In Categorie 3 (inzicht geven in/kennis geven over het dialect) zijn alleen Limburgse en Nedersaksische werken ingedeeld. Er zijn een klein aantal werken uit de vroege helft van de 20^e eeuw en zelfs uit de 19^e eeuw, maar vanaf de zeventiger jaren is er een duidelijke toename te zien.

In Categorie 4 (het eigene van het dialect typeren t.o.v. andere dialecten of het Nederlands) vindt met alleen Groningse, Drentse en Limburgse werken, en met name de laatste. Ook hier is een duidelijke toename in de periode vanaf de dialectrenaissance te

zien, vanaf 1970 tot het heden. Het is opvallend dat er geen Noord-Brabantse werken in deze categorie passen; de vraag is men hier niet het gevoel heeft dat het eigen dialect op een zeker manier wordt bedreigd door andere dialecten of het Nederlands, aangezien dit aan de basis van deze motivatie kan liggen.

In Categorie 5 (waardering stimuleren/belangstelling voor het dialect vergroten en het gebruik stimuleren) zijn wat eerdere Limburgse en Nedersaksische werken te vinden, maar het overgrote deel is vanaf 1970 verschenen. Ook zijn dit er vrij veel, tussen 2000 en 2010 zijn er bijvoorbeeld twaalf Limburgse werken met deze motivatie verschenen. Het totale aantal in deze categorie is, met name in Limburg en Noord-Brabant, redelijk hoog in tegenstelling tot een klein aantal Groningse of Drentse werken. Dit kan verklaard worden door het feit dat het totale aantal werken voor deze dialecten kleiner is, maar een andere visie op dialectgebruik in deze gebieden zou hier ook ten grondslag aan kunnen liggen.

In Categorie 6 (het dialect vastleggen/bewaren en in stand houden) geldt ongeveer hetzelfde als voor Categorie 5, alleen liggen hier de aantallen nog wat hoger, zeker voor de Brabantse en Limburgse dialecten. Tussen 2000 en 2010 verschenen er vijftien Brabantse werken die als doel hadden het dialect in een bepaalde vorm vast te leggen of te bewaren voor het nageslacht. In vergelijking met andere categorieën en tijdvakken is dat een hoog getal. Ook hier zijn opvallend minder Groningse en Drentse werken te vinden. Wanneer de aantallen per tijdvak in bovengenoemde categorieën bij elkaar op worden geteld, is er een duidelijke stijging te zien tijdens de periode die ook wel de dialectrenaissance wordt genoemd, vanaf ongeveer 1970. Er is echter ook te zien dat hiervoor tientallen publicaties gericht op codificatie zijn verschenen, waarvan de vroegste betrekking hebben op een Brabants dialect. Dit komt overeen met het totaal van alle categorieën per dialect zoals te zien in Grafiek 1.

Naast de resultaten van deze vergelijking, zijn er ook andere manieren waarop al deze dialecten zich anders gedragen op het gebied van codificatie. Dit betreft andere manieren waarop een dialect wordt vastgelegd, die niet per se tot codificatiemateriaal behoren. Dit kunnen bijvoorbeeld overige publicaties in of over dialect zijn, zoals tijdschriften of almanakken, dialectmedia, of plaatsnaambordjes in dialect. Hiernaar zou nog uitgebreid onderzoek kunnen plaatsvinden, er worden hier kort een aantal uitgelicht.

Naast schrijven over dialect geniet schrijven in dialect ook populariteit. Dit doet men in de vorm van literatuur en tijdschriften, maar ook in meer informele vormen zoals kinderboeken en zelfs vertalingen naar een bepaald dialect. Zo is in Groningen de bijbel door de Liudgerstichten (2008) in de loop van bijna vijftig jaar vertaald in het Gronings. Daarnaast is de vertaling van de Reinaert door Dijkstra (1921) getiteld *Van de Vos Reinaerde: Oet 't Middelnederlands vertaald in 'n Grönneger tongval* het noemen waard, deze werd in 1979 opnieuw uitgegeven. Voor een overzicht van Groningse dialectliteratuur kan men zich wenden tot *Geschiedenis van de Groninger literatuur* van Van Leeuwen (1984), voor Drentse dialecten is een overzicht te vinden in onder andere *Drèentse schrieverij* van Boerma & Broersma (1993). Een goed en recent overzicht van de gehele Limburgse literatuur vormt de *Geschiedenis van de literatuur in Limburg* (Spronck, Melick & Kusters 2016). Ook zijn er in Limburg door de Veldekestichting kinderliteratuur en stripboeken naar een Limburgs dialect vertaald, waaronder Asterix en Obelix (*Asterix de Galliër*, *'Ne gansen toer en Asterix 't Titelgevech*) en drie Suske en Wiskes (o.a. *De bokkerieijersj*). Deze publicaties brengen kinderen jong in aanraking met dialect, maar brengen ook Veldeke zelf en haar doelstellingen onder de aandacht. In het onderzoek van De Jongh (2018) naar standaardisering van Brabantse dialecten is bijzondere aandacht geweest voor dialecttijdschriften. Sommigen hiervan verschenen zelfs al vanaf de 19^e eeuw. Een aantal belangrijke tijdschriften zijn *Taxandria*, *Brabantia Nostra* en *Brabants Heem*. Ook in Groningen en Drenthe verschenen vele verschillende tijdschriften. Hoewel

net als in Noord-Brabant vele van deze tijdschriften in de vorige eeuw ophielden te bestaan, verschijnt *Toal en Taiken: Tiedschrift veur Grunneger* Kultuur nog steeds.

Daarnaast zijn in Limburg op vele plaatsen plaatsnaambordjes in dialect te vinden, dit in tegenstelling tot vrijwel alle andere provincies in Nederland. Veel plaatsen in Limburg gebruiken de 'officiële' plaatsnaam met daaronder de naam van de plaats in het lokale dialect. Dit is echter nog niet overal het geval en is vaak afhankelijk van de gemeente, zoals blijkt uit berichtgeving van 1Limburg over plaatsnaambordjes in Meerssen (2016). In Drenthe zijn er initiatieven om meer tweetalige plaatsnaamborden te plaatsen, nadat er een in Nieuw-Roden (*Nei-Roon*) is geplaatst (Polman, 2019). In andere regio's van Nederland lijkt dit echter niet aan de orde te zijn. Dit illustreert hoe in Limburg de (lokale) overheid zich meer lijkt in te willen zetten voor dialect en dat hier een breder draagvlak voor is. Ook komen niet-Limburgers op deze manier in contact met Limburgse dialecten.

3.5. Dialecten en codificering in het heden

In de voorgaande hoofdstukken is duidelijk geworden dat er voor verschillende motivaties zijn om codificatiemateriaal te publiceren, waarvan er een aantal veel voorkomen, zoals belangstelling voor of spreken van dialect willen bevorderen of het dialect willen vastleggen en bewaren. Ook zijn er verschillen tussen de dialecten en chronologische ontwikkelingen toegelicht. Wat met name opvalt is een toename van publicaties vanaf het einde van de twintigste eeuw, in een periode die ook wel een tijd van 'dialectrenaissance' of 'dialectrevival'. Deze periode is eerder besproken in Hoofdstuk 2 en wordt verder toegelicht door onder andere Van Ouytsel (2012) en Swanenberg (2009). Wat is de reden van deze opleving, en heeft dit vandaag de dag nog effect?

Dialectgebruik stimuleren en aandacht voor dialecten vergroten kunnen motivaties zijn om over een dialect te schrijven. Meer aandacht voor dialecten is een van de aspecten van de zogenaamde dialectrenaissance. Volgens Auer, Hinskens en Kerswill (2005) kan deze '*dialect wave*' veranderingen in attitudes ten opzichte van taal teweegbrengen, maar het staat niet vast dat dit ook voor verandering in gedrag zorgt. Vergrote belangstelling leidt dus niet per se tot een groter aantal sprekers of een toename in structureel dialectgebruik. Het effect is ook afhankelijk van de omvang van de 'golf'. Volgens de auteurs is deze in Nederland op het moment van publicatie al enigszins afgenomen, maar nog steeds van kracht. In dit onderzoek is echter te zien dat het grootste aantal codificatiemateriaal uit de periode 2000 tot 2009 komt, wat suggereert dat er zeker nog maatschappelijke interesse in dialecten bestaat.

Een andere manier waarop schrijven over dialect invloed kan hebben op de status van de betreffende taal is een concept dat door Milroy *academic legitimacy* wordt genoemd (2001, p. 552). Volgens Milroy kan het kan het bestuderen van en (academisch) schrijven over een bepaalde niet-prestige variant na verloop van tijd leiden tot een positieve verandering in attitudes ten opzichte van deze variant. Dialecten binnen Nederland zijn aan te wijzen als een dergelijke niet-prestige variant. Hoewel dit misschien niet het directe doel van bijvoorbeeld het publiceren van dialectonderzoek is, kan het wel bijdragen aan het proces van legitimisering.

Er zijn sinds lange tijd organisaties die zich inzetten voor het behoud en belang van dialecten. In Limburg is Dialectkring Veldeke daar een goed voorbeeld van. Deze stichting bestaat sinds 1926 en is georganiseerd in tien lokale dialectkringen. Veldeke speelt een belangrijke rol in het onder de aandacht brengen van Limburgse dialecten. Vele publicaties van codificatiemateriaal zijn bijvoorbeeld door Veldeke mogelijk gemaakt. Ook in andere regio's zetten stichtingen zich in het heden en verleden in voor de lokale dialecten, zoals het Huus van de Taol in Drenthe en vele kleine, plaatsgerichte initiatieven. Daarnaast is

voor wie even zoekt dialect ook te vinden in verschillende vormen van media. In de vorige hoofdstukken is te zien dat codificatiemateriaal ook online is verschenen, bijvoorbeeld in de vorm van online woordenboeken. Zo is kennis van het dialect in principe voor iedereen bereikbaar. Verder is dialect ook af en toe te horen op regionale radio- en tv-zenders. Sommige uitzendingen zijn zelfs volledig in lokaal dialect, zoals de Twentse soapserie *Van Jonge Leu en Oale Groond*. Ook dialectmuziek is sinds de opkomst in de jaren zeventig populair, met voorbeelden als de Achterhoekse band Normaal en de Limburgse groep Rowwen Hèze. Deze muzikanten hebben fans door het hele land en genieten ook buiten de dialectregio populariteit, en brengen zo Nederland in aanraking met hun dialect. Daarnaast kan de populariteit van dergelijke bands zorgen voor een versterkte regionale identiteit bij fans in de eigen regio (Grijp, 1995).

Taal en daarmee dialecten blijven van nature veranderlijk. Het is de vraag waar de hier besproken ontwikkelingen en veranderingen uit zullen komen. In dit geval is dat lastig en zelfs vrijwel onmogelijk te voorspellen. Codificering is, zoals door Haugen (1966) beschreven, een stap in het standaardiseringsproces. Er zijn echter niet veel aanwijzingen dat dialecten in Nederland alle stappen van dit proces zullen doorlopen en dus een 'volledige' standaardtaal zullen worden, die volgens de theorie van Milroy & Milroy (1985) uniform is in vorm en breed wordt gebruikt. Hoewel daadwerkelijk dialectgebruik lastig te meten valt, zoals blijkt uit de onderzoeken van Jongenburger en Goeman (2009) en Driessen (2006, 2012), is er wel een tendens naar beneden te zien. Het lijkt niet waarschijnlijk dat de aantallen dialectsprekers of de mate waarin met dialect spreekt dusdanig zullen toenemen. Daarnaast is voor vele dialecten ook de vorm, ondanks de mate van codificatie, niet vast en is er geen sprake van een uniforme variant. Dat blijkt onder andere uit het ontstaan van een vorm die tussen dialect en standaardtaal in lijkt te liggen, ook wel regiolect genoemd (Hoppenbrouwers, 1983). Dit doet zich volgens Hoppenbrouwers voor wanneer een jongere generatie het dialect niet volledig onder de knie heeft en zich een verschuiving naar de standaardtaal voordoet. Hij definieert regiolecten als "*intermediaire systemen die niet langer een zelfstandig taalsysteem [vormen], en kenmerken delen met sociolecten, in die zin dat ze een continuüm [vormen] dat reikt tot de standaardtaal en er ook sprake [is] van een stratificatie naar leeftijd*" (1983, p. 1). Regiolect wordt met name gesproken door een jongere generatie, wat betekent dat deze generatie op deze manier toch een vorm van dialect meekrijgt. Een regiolect zou bijvoorbeeld gesproken kunnen worden door iemand die van huis uit geen dialect heeft meegekregen, maar er wel mee in aanraking is gekomen en op deze manier een lokale identiteit wil uitdrukken. Meer aandacht voor dialecten in Nederland zou ertoe kunnen leiden dat meer mensen die zelf geen dialect spreken er toch mee in aanraking komen.

4. Discussie

Voordat de conclusie van dit onderzoek besproken wordt, is het nodig hier een aantal kanttekeningen bij te zetten. Met name de dataverzameling en analyse bij de voorgaande onderzoeken die hier als bron zijn gebruikt spelen daar een rol bij.

Voor de gegevens over de hoeveelheid codificatiemateriaal en de categorisering hiervan is gebruik gemaakt van de resultaten van een stageonderzoek van mijzelf en twee andere stagiairs. Hoewel deze onderzoeken bij hetzelfde project horen, maakt het feit dat ze door verschillende personen zijn uitgevoerd het onvermijdelijk dat de methoden en daarmee de resultaten enigszins van elkaar afwijken. Ten eerste zijn voor de Brabantse en Limburgse dialecten de provincies Noord-Brabant en Limburg als uitgangspunt gekozen. Voor de Nedersaksische dialecten zijn dit de provincies Groningen en Drenthe, waar voor gekozen is om de omvang van het zowel dit als het voorgaande onderzoek niet te groot te maken. Dit betekent echter dat niet het volledige Nedersaksische taalgebied binnen Nederland hier wordt gerepresenteerd, aangezien hier ook nog onder andere Overijssel en (delen van) Gelderland bij horen. Ook zijn hiermee maar een deel van dialecten in Nederland onderzocht, breder onderzoek op dit gebied zou uiteraard tot andere inzichten kunnen leiden. Daarnaast zijn bij alle drie de onderzoeken enigszins andere parameters gehanteerd om vast te stellen wat codificatiemateriaal nu precies is en welk materiaal is meegenomen in de analyse. Voor de Brabantse dialecten zijn bijvoorbeeld de gegevens onderverdeeld in twee sets: er is een lijst met dialectwoordenboeken en een lijst met (wetenschappelijke) artikelen over het dialect die zijn verschenen in tijdschriften. In de categorisering van de motivaties zijn echter alleen de woordenboeken meegenomen, mogelijk omdat tijdschriftartikelen vaak geen motivatie hebben, of omdat deze hier niet tot codificatiemateriaal werden gerekend. Belangrijk is echter dat het codificatiemateriaal voor het Brabantse onderzoek uitsluitend bestaat uit (spreek-)woordenboeken en andere werken zoals grammatica's en lesmateriaal niet in de analyse zijn meegenomen, terwijl dit laatste voor Limburg, Groningen en Drenthe wel het geval is. Belangrijk om te vermelden is dat dit niet betekent dat dit materiaal in Brabant niet is gemaakt of gepubliceerd, het is alleen niet opgenomen in het gemaakte overzicht. Echter is hierdoor de lijst met codificatiemateriaal voor het Brabants waarschijnlijk minder compleet dan die voor de andere onderzochten dialecten, al kan in alle situaties gesteld worden dat het gevonden codificatiemateriaal geen uitputtend overzicht betreft. Ook tijdschriften over Brabantse dialectstudies zijn niet meegenomen in dit overzicht, maar kunnen wel meegeteld worden als codificatiemateriaal, wanneer hierin Brabantse dialecten worden beschreven.

Voor zowel het Brabants, Limburgs als het Gronings en Drents hebben de overzichten van het codificatiemateriaal een aantal mogelijke tekortkomingen. Naast het juist genoemde gebruik alleen woordenboeken in Brabant, zijn er ook andere verschillen in de manier waarop de overzichten zijn samengesteld. Dit kunnen zijn: de criteria voor wat codificatiemateriaal inhoudt zijn; of bronnen die niet zijn gepubliceerd of vandaag nergens meer in te zien zijn ook zijn meegenomen; hoe bronnen zonder duidelijk jaar van verschijning zijn geregistreerd; of online bronnen ook zijn meegenomen; en of werken waarin geen expliciete motivatie staat vermeld, toch zijn ingedeeld op basis van bijvoorbeeld de aard van het werk. Het toekennen van motivaties is een werk dat deels afhankelijk is van interpretatie en eigen inzicht. In sommige gevallen is een werk zonder expliciete motivatie toch in een categorie ingedeeld, in andere niet. Ook zijn sommige Limburgse werken in meerdere categorieën te vinden, terwijl dit voor het Brabants en Nedersaksisch vrijwel niet het geval is. Hoewel een publicatie ook meerdere motivaties kan hebben, is het veelal zo dat één motivatie de voorhand heeft. Daarnaast is het voor het belang van dit onderzoek het meest overzichtelijk geweest iedere publicatie in één categorie in te delen. Het sluit echter niet uit dat een auteur voor het schrijven van een woordenboek of grammatica meerdere redenen kan hebben

Verder is tegenwoordig, ondanks de opkomst van het internet en de informatiemaatschappij, niet iedere bron beschikbaar gebleken. Van sommige, vaak minstens honderd jaar oude werken is het bestaan alleen op te maken uit vermeldingen door andere auteurs, maar is het werk zelf niet meer te vinden. Papieren werken die niet in grote hoeveelheden gepubliceerd zijn kunnen helaas makkelijk verloren gaan. Dit betekent echter niet dat online bronnen het eeuwige leven beschoren zijn – sommige websites die als codificatiemateriaal noemen zijn op het moment van schrijven niet (meer) online. Het verloren gaan van bronnen is uiteraard erg jammer en zorgt er daarnaast voor dat het opstellen van een uitputtende lijst van codificatiemateriaal zo goed als onmogelijk wordt. Om een zo breed mogelijk overzicht van dit materiaal te verkrijgen zou het nuttig kunnen zijn om verschillende onderzoeken naast elkaar te leggen en samen te voegen, zoals het huidige onderzoek en dat van Van Keymeulen & De Tier (2010). Hiermee zou een duidelijker beeld kunnen worden gevormd van verschenen codificatiemateriaal en de rol hiervan in de standaardisering en de ontwikkelingen in de situatie van dialecten.

De toename in verschenen codificatiemateriaal die in dit onderzoek is te zien, zou in samenhang met verhoogde belangstelling voor dialecten volgens Janssens & Marynissen (2005) op twee manieren kunnen worden verklaard. Dit kan veroorzaakt worden door een grotere tolerantie voor niet-standaard varianten en variëteiten, als gevolg van de democratisering- en informaliseringstendens die zich vooral vanaf de tweede helft van de jaren '60 voordoen. Daarnaast wordt ook het 'afkalven' van dialect genoemd als stimulans voor velen om zich over deze talen te ontfermen en zich in te zetten voor het behoud hiervan (p. 186). Volgens Janssens & Marynissen lijkt het lot van de Nederlandse dialecten echter bezegeld, aangezien men niet zelf het dialect gaat spreken of dit doorgeeft aan kinderen. Dat hiermee het lot van dialecten is bezegeld kan echter niet met zekerheid gesteld worden. Volgens Van der Sijs, Willemyns, de Vries & Burger (2009) heeft men wat betreft het voorspellen van toekomstige taalveranderingen vaak de plank misgeslagen (p. 348). Als omstreeks 1900 was de toekomstvisie voor dialecten niet rooskleurig, omdat de standaardtaal een steeds sterkere positie kreeg. Het einde van dialecten werd binnen tientallen jaren voorspeld. Desondanks bestaan deze dialecten nog steeds en lijkt het niet waarschijnlijk dat ze op korte termijn zullen verdwijnen. De dialecten zijn niet precies hetzelfde als honderd jaar geleden, maar ook de standaardtaal zelf heeft in deze periode veranderingen ondergaan. Voorspellingen doen over dialectgebruik en de houding tegenover dialecten blijkt dus een lastige kwestie. Ook aan de hand van de rol van codificatie in het standaardiseringsproces en de geanalyseerde motivaties kunnen uitspraken hierover daarom niet betrouwbaar zijn. De toekomstige dialectsituatie in Nederland is lastig te onderzoeken, maar meer onderzoek naar de huidige situatie zou wel kunnen lonen. Onderzoek naar zowel dialectgebruik als attitudes kan van grote waarde zijn om de huidige situatie te kunnen inventariseren, maar ook om een vergelijking te maken met ouder onderzoek en zo chronologische ontwikkelingen te kunnen beschouwen.

5. Conclusie

In dit onderzoek is gezocht naar een antwoord op de vraag: wat zegt het verschijnen en de motivatie van codificatiemateriaal over de ontwikkelingen binnen de Nederlandse dialecten (Limburgs, Brabants en Nedersaksisch)? En andersom, hoe komen ontwikkelingen binnen en rondom dialecten tot uiting in standaardisering of codificering, en hoe kan dit zich verder ontwikkelen?

Uit het literatuuronderzoek is gebleken dat codificatie, het vastleggen van de vorm van een taalvariëteit, een van de onderdelen is van het standaardiseringsproces. Door een taal vast te leggen zet men dus een stap in de ontwikkeling van een taal naar een standaard. In het geval van de Limburgse, Brabantse en Nedersaksische dialecten in Nederland is het worden tot een uniforme en officiële standaardtaal echter niet waarschijnlijk en ook niet het doel. Wel kan het zetten van stappen als codificering bijdragen aan kennis over en waardering voor dialecten en kan het samenhangen met erkenning, zoals de erkenning als regionale taal onder het Europees Handvest.

Wanneer dialecten worden onderzocht is dialectgebruik vaak een aspect hiervan. In veel gevallen heerst het idee dat dialectgebruik almaar afneemt en dat dialecten in de toekomst niet meer gesproken zullen worden. Uit onderzoek naar dialectgebruik blijkt dat dialectgebruik binnen en tussen generaties in veel regio's inderdaad afneemt. In andere regio's, waaronder Limburg, is die afname echter zeer klein. Daarnaast is er een opleving in de aandacht en waardering voor dialecten waar te nemen, dialectrenaissance of dialectrevival genoemd. Deze is vanaf de jaren '70 goed te zien en komt ook naar voren in het onderzoek naar codificatiemateriaal. Deze dialectrenaissance kan een gevolg zijn van maatschappelijke ontwikkelingen die zich in de periode voor hebben gedaan. Het kan echter ook een reactie zijn op de waargenomen vermindering in dialectgebruik, waardoor men zich geroepen kan voelen om deze talen vast te leggen en te behouden. Ook kan officiële erkenning bijdrage aan de positie van dialecten. Niet zo zeer in de vorm van financiële ondersteuning bij het behoud maar wel door vernieuwde aandacht in onder andere de media en doordat de taal meer prestige verwerft met dank aan de nieuwe status.

Voor dit onderzoek zijn de motivaties van codificatiemateriaal geanalyseerd voor Limburgse, Brabantse, Groningse en Drentse dialecten. Deze zijn onderverdeeld in 15 categorieën, waarbij niet iedere categorie voor ieder dialect geldt. Vervolgens zijn de chronologische ontwikkelingen in het verschijnen van codificatiemateriaal en de bijbehorende motivaties per dialectgroep onderzocht. De oudste bron heeft betrekking op een Brabants dialect. De oudste Noord-Brabantse werken hebben als doel om bij te dragen aan wetenschappelijke kennis of onderzoek. In Noord-Brabant is er tussen 1836 en 1937 een gat in de publicatie van codificatiemateriaal. Dit betekent niet dat men geen belangstelling voor dialect had omdat in diezelfde periode wel tijdschriften verschenen. Na deze periode verhoogt het tempo waarin het materiaal verschijnt, met name de werken gericht op het stimuleren van gebruik of waardering van het dialect. Ook het vastleggen van het dialect werd vanaf de jaren '80 populairder. In Limburg verschijnt vanaf de negentiende eeuw veel codificatiemateriaal. Ook hier komt dit in de periode van de dialectrenaissance pas echt op gang. Het eigene van het dialect typeren en bijdragen aan kennis over het dialect zijn belangrijke motivaties voor Limburgse auteurs. Ook het in stand houden en het gebruik stimuleren komen veel voor. Uniek voor Limburg zijn werken waarin dialectverandering en maatschappijverandering met elkaar in verband worden gebracht. In Groningen en Drenthe stammen de oudste werken uit de late 18e eeuw. Ook in de 19e eeuw is men hier relatief productief wat betreft codificering. De oudste werken zijn ook hier met name gericht op wetenschappelijke kennis en discussie, maar komen soms ook voort uit eigen interesse van de auteur. De dialectrenaissance komt ook in de hoeveel Groningse en Drentse werken naar voren. Deze bronnen zijn vooral gericht op een breder

publiek en willen een overzicht van het dialect geven. Het bijdragen aan kennis over of inzicht in het dialect is een veelgenoemde motivatie. Meer dan bij de andere onderzochte dialectgroepen publiceert men hier lesmateriaal om het dialect te kunnen leren. Voor alle dialecten zijn veruit de meeste bronnen verschenen vanaf de periode 1980-1990.

In de vergelijking tussen de dialecten komen een aantal verschillen naar voren. Zo lijkt men uitsluitend in Limburg zich bewust te zijn van de invloed van de maatschappij op het dialect. In Brabant is er juist geen codificatiemateriaal waarin het dialect wordt afgezet tegen andere dialecten of het Nederlands. Dit betekent niet per se dat deze inzichten er niet zijn, maar er wordt eenvoudigweg niet over geschreven. Een duidelijke overeenkomst is de invloed van de dialectrenaissance of dialectrevival. De stijging in publicaties vanaf de jaren '80 is voor alle dialecten zeer duidelijk, al is voor de Nedersaksische bronnen de verdeling wat evenwichtiger. Het grootste aantal motivaties is gericht op het bijdrage aan (al dan niet wetenschappelijke) kennis over het dialect, grotere belangstelling of waardering en het vastleggen en in stand houden van het dialect.

In de analyse komt naar voren dat vanaf de jaren '80 de interesse toeneemt en dat een aantal motivaties veel vertegenwoordigd zijn. Het effect van deze dialectrevival hangt af van hoe groot deze is. Het kan naast grote belangstelling ook positieve veranderingen in attitudes teweegbrengen. Daarnaast kan wetenschappelijke aandacht voor een dialect *academic legitimacy* met zich meebrengen waardoor wederom attitudes positief kunnen worden veranderd en er stappen worden gezet in het proces van legitimisering. Ook blijkt uit de analyse van het materiaal en verder onderzoek dat er organisaties zijn die zich inzetten voor het belang van lokale dialecten die nog altijd actief zijn, maar ook dat er sinds de opkomst van media als radio en televisie ook hier plaats is voor het dialect. Op deze manier wordt de taal bij een breder publiek onder de aandacht gebracht. Tenslotte kan worden gesteld dat een taal altijd in beweging is en met name dialecten niet uniform zijn. In deze tijd waarin het aantal dialectsprekers af lijkt te nemen is er ook een tendens te zien naar een taal tussen standaardtaal en dialect, namelijk regiolect. Een regiolect zou bijvoorbeeld gesproken kunnen worden door iemand die van huis uit geen dialect heeft meegekregen, maar er wel mee in aanraking is gekomen en op deze manier een lokale identiteit wil uitdrukken.

Aan de hand van dit literatuuronderzoek en de analyse van motivaties in codificatiemateriaal kan worden gesteld dat er al sinds jaar en dag, maar met name vanaf de periode die dialectrenaissance wordt genoemd, over dialecten wordt geschreven in de vorm van codificatiemateriaal. Wanneer Limburgse, Noord-Brabantse en Nedersaksische dialecten in Nederland worden vergeleken blijkt uit de motivaties dat auteurs met name het behoud, vastleggen en stimuleren van (wetenschappelijke) kennis en waardering voor dialecten als motivatie zien. Sommige motivaties ziet men alleen in bepaalde regio's, zoals het onderscheid tussen het Standaardnederlands en een lokaal dialect in Limburg, en het dialect typeren als onderdeel van de eigen cultuur in Noord-Brabant, Groningen en Drenthe. Codificering van dialecten in Nederland zal er niet toe leiden dat het standaardiseringsproces compleet wordt doorlopen, maar kan wel belangstelling en waardering voor dialecten verhogen. Dit kan positieve gevolgen hebben in bijvoorbeeld veranderde attitudes tegenover dialecten. Daarnaast zorgt codificering ervoor dat bepaalde varianten en vormen in de toekomst bewaard zullen blijven, al is het maar op papier.

Referenties

- 1Limburg (2016, 7 juli). *Meerssen krijgt geen dialectborden*. Geraadpleegd van <https://www.1limburg.nl/meerssen-krijgt-geen-dialectborden?context=related-49591>
- Auer, P., Hinskens, F. & Kerswill, P. (2005). *Dialect Change: Convergence and Divergence in European Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bartol, R. (2019, 17 maart). 'Wij hebben onze zachte G, maar het Limburgs is een officiële taal geworden: hoe kan dat?' *Omroep Brabant*. Geraadpleegd van: <https://www.omroepbrabant.nl/nieuws/2959728/Wij-hebben-onze-zachte-G-maar-het-Limburgs-is-een-officiële-taal-geworden-hoe-kan-dat>
- Belemans, R. (2002). *Eindrapport over de Limburg-enquête (periode 1/8/2002– 30/4/2002)*. Leuven: KU Leuven.
- Bloemhoff, H. (2005). *Taaltelling Nedersaksisch: Een enquête naar het gebruik en de beheersing van het Nedersaksisch in Nederland*. Groningen: Sasland.
- Boerma, S. & Broersma, R. (1993). *Drèentse schrieverij*. Zuidwolde: Stichting Het Drentse Boek.
- Bolhuis, L. van (1783a). *Eerste Verzameling van Groninger-landsche Woorden welke men in de gemeene landstale van Groningen, en deszelfs omliggende Landen gebruikt, en die in Halma's Woordenboek niet voorkomen, door Lambertus van Bolhuis, Predikant te Oostwold*.
- Bolhuis, L. van (1783b). *Naamlijst van eenige woorden, welke van het gewoon Nederduitsch enigzins in spelling als beteekenis afwijken, en dagelijks in de Groninger Ommelanden gebruikt worden*.
- Camps, D. (2017). Legitimizing Limburgish: The Reproduction of Heritage. In: P. Lane, J. Costa & H. De Korne (Eds.), *Standardizing Minority Languages: Competing Ideologies of Authority and Authenticity in the Global Periphery*, pp. 66-83.
- Dijkstra, J. (1921). *Van de Vos Reinaerde. Oet 't Middelned. vertoald in 'n Grönneger tongval*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Drentse spellingcommissie [H. Slot, P. van der Velde, G. Kocks, M. Kool en A. Brals-Luinge] (1983). *Drentse spelling: Een handleiding voor de schrijfwijze van de streektaal*. Zuidwolde: Stichting Het Drentse Boek.
- Driessen, G., Van der Slik, F. & De Bot, K. (2002). Home Language and Language Proficiency: A Large-scale Longitudinal Study in Dutch Primary Schools. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 23(3), pp. 175-194
- Driessen, G. (2006). Ontwikkelingen in het gebruik van streektalen en dialecten in de periode 1995-2003. *Toegepaste taalwetenschap in artikelen*, 75(1), pp. 103-113.
- Driessen, G. (2012). *Ontwikkelingen in het gebruik van Fries, streektalen en dialecten in de periode 1995-2011*. Nijmegen: ITS.
- Franquinet, G.D. (1851). *Proeve over het taal-eigen der stad Maastricht*.
- Grijp, L.P. (1995). Is zingen in dialect Normaal? Muziek, taal en regionale identiteit. *Volkskundig Bulletin*, 21(2), pp. 304 - 327.
- Haugen, E. (1966). Dialect, Language, Nation. *American Anthropologist*, 68(4), pp. 922-935.
- Hoppenbrouwers, C. A. J. (1990). *Het Regiolect: van Dialect tot Algemeen Nederlands*. Muiderberg: Coutinho.
- Janssens, G., & Marynissen, A. (2005). *Het Nederlands vroeger en nu*. Leuven: Acco.

- Jong, F. de (2019). 'We koesteren ons Brabants dialect en daar hebben we erkenning van Den Haag niet voor nodig'. *Omroep Brabant*. Geraadpleegd van <https://www.omroepbrabant.nl/nieuws/2960843/>
- Jongenburger, W., & Goeman, A. C. M. (2009). Dimensions and determinants of dialects in the Netherlands at the individual and regional levels at the end of the twentieth century. *International Journal of the Sociology of Language*, 196/197, pp. 31-72.
- Keymeulen, J. van (2010). Streektaal en standaardisering. In: V. De Tier, R. van Hout, & G. Dehaes (Eds.), *Taalvariatiebeleid!* (pp. 39–51). Gent: Stichting Nederlandse Dialecten.
- Keymeulen, J. van & De Tier, V. (2010). Pilot project: A Dictionary of the Dutch dialects. In: A. Dykstra & T. Schoonheim (Eds.), *Proceedings of the XIV Euralex International Congress* (pp. 754–763). Leeuwarden: Fryske Akademy.
- Kiel, Cornelis van (1599). *Etymologicum Teutonicae Linguae*. Te raadplegen op: https://www.dbnl.org/tekst/kili001etym01_01/
- Koolhof, K. (2018, 8 oktober). 'Nedersaksisch wordt officieel erkende taal in Nederland'. *Algemeen Dagblad*. Geraadpleegd van <https://www.ad.nl/binnenland/nedersaksisch-wordt-officieel-erkende-taal-in-nederland~a38657a5/>
- Leeuwen, P.J. van (1984). *Geschiedenis van de Groninger literatuur*. Scheemda: Actief.
- Liudgerstichten (2008). *De Biebel in de Groningse streektaal*. Geraadpleegd van <http://www.liudger.org/zoekscherminde.php>.
- Milroy, J. & Milroy, L. (1985). *Authority in Language: Investigating language prescription and standardisation*. London/New York: Routledge & Kegan Paul.
- Milroy, J. (2001). Language ideologies and the consequences of standardization. *Journal of Sociolinguistics*, 5(4), pp. 530-555.
- Molema, H. (1887). *Woordenboek der Groningsche Volkstaal, in de 19de eeuw*. Winsum: J.C. Mekel.
- NOS.nl (2019, 16 maart). *Limburgs erkend als officiële streektaal*. Geraadpleegd van <https://nos.nl/artikel/2276264-limburgs-erkend-als-officiële-streektaal.html>
- Ouytsel, J. van (2012). *Dialectverlies of dialectrevival?: Actueel taalgedrag in Vlaanderen*. Gent: Academia Press.
- Polman, H. (2019, 21 februari). 'Drenthe is klaar voor tweetalige plaatsnaamborden, maar waarom zijn ze er nog niet?'. *Dagblad van het Noorden*. Geraadpleegd van <https://www.dvhn.nl/drenthe/Drenthe-is-klaar-voor-tweetalige-plaatsnaamborden-maar-waarom-zijn-ze-er-nog-niet-24199090.html>
- Provincie Limburg (2019, 6 november). *Convenant Limburgse taal ondertekend*. Geraadpleegd van <https://www.limburg.nl/actueel/nieuws/nieuwsberichten/2019/november/convenant-limburgse/>
- Rijksoverheid (z.d.). *Welke erkende talen heeft Nederland?*. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/erkende-talen/vraag-en-antwoord/erkende-talen-nederland>
- Rijksoverheid (2018, 10 oktober). *Convenant Nedersaksisch* [document]. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/convenanten/2018/10/10/convenant-nedersaksisch>
- Schermer, T. (2003). From variant to standard: An overview of the standardization process of the lexicon of Sign Language of the Netherlands over two decades. *Sign Language Studies*, pp. 469-486.
- Sijs, N. van der (samensteller) (2015-). *Elektronisch Woordenboek van de Nederlandse Dialecten (eWND)*, raadpleegbaar op www.meertens.knaw.nl/ewnd/, gehost door het Meertens Instituut.

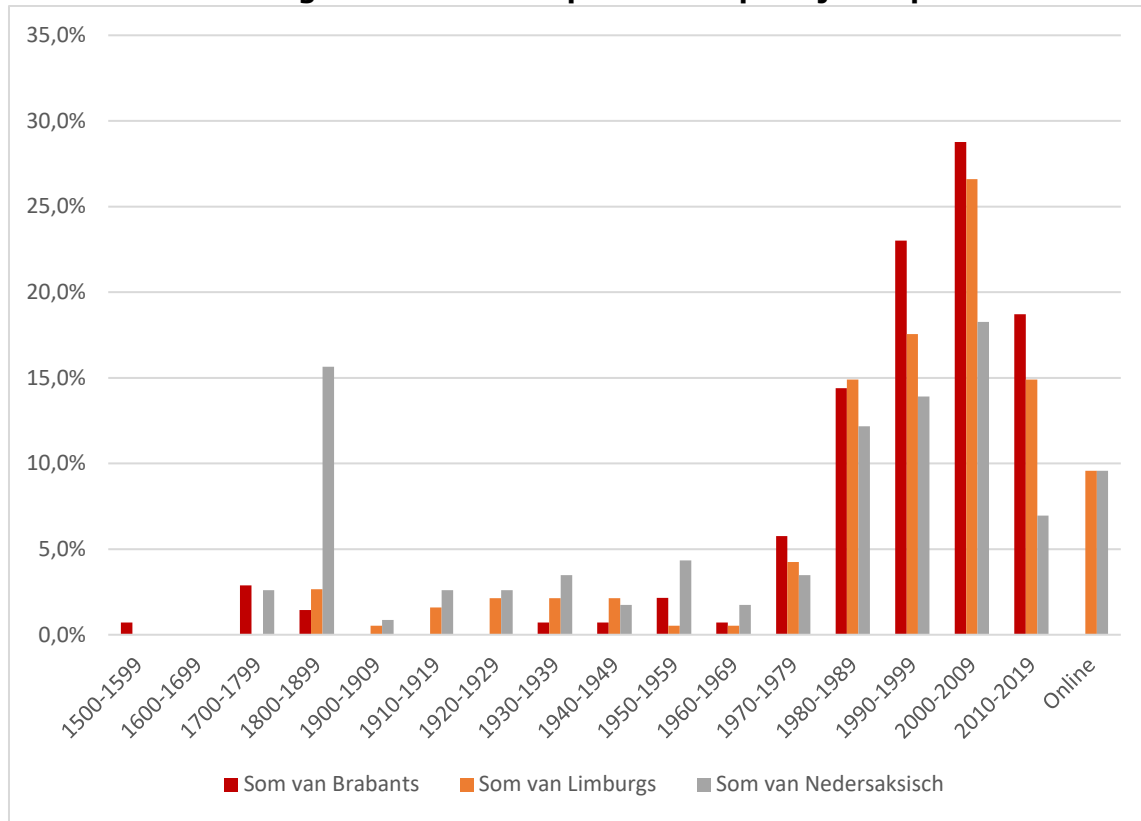
- Sijs, N. V. D., Willemyns, R., de Vries, J., & Burger, P. (2009). *Het verhaal van het Nederlands. Een geschiedenis van twaalf eeuwen*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Spronck, Melick & Kusters (2016). *Geschiedenis van de literatuur in Limburg*. Nijmegen: Vantilt.
- Stichting Drentse Taol (2005). *Dieper deur Drenthe* [Vervolg op Drenthecursus]. Beilen: Huus van de Taol.
- Stichting Drentse Taol (2016). *Drenthecursus* [voor 6 verschillende regio's]. Beilen: Huus van de Taol.
- Swanenberg, J. (2006). *Trots op je taal! Gruts, grootsig, freed op oew dialect!*. 's Hertogenbosch: Stichting het Brabants.
- Swanenberg, J. (2009). *Van alterande sorte: Brabants tussen dialect en standaardtaal*. Inaugurele rede bij aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar Diversiteit in taal en cultuur in Brabant (2009, 20 november).
- Swanenberg, J. & Brok, H. (2008). *Het Brabants beschreven: Dialect in Noord-Brabant, met een bibliografie van 1776 tot 2007*. Alphen aan de Maas: Uitgeverij Veerhuis.

Onderzoeksverslagen Meertens instituut

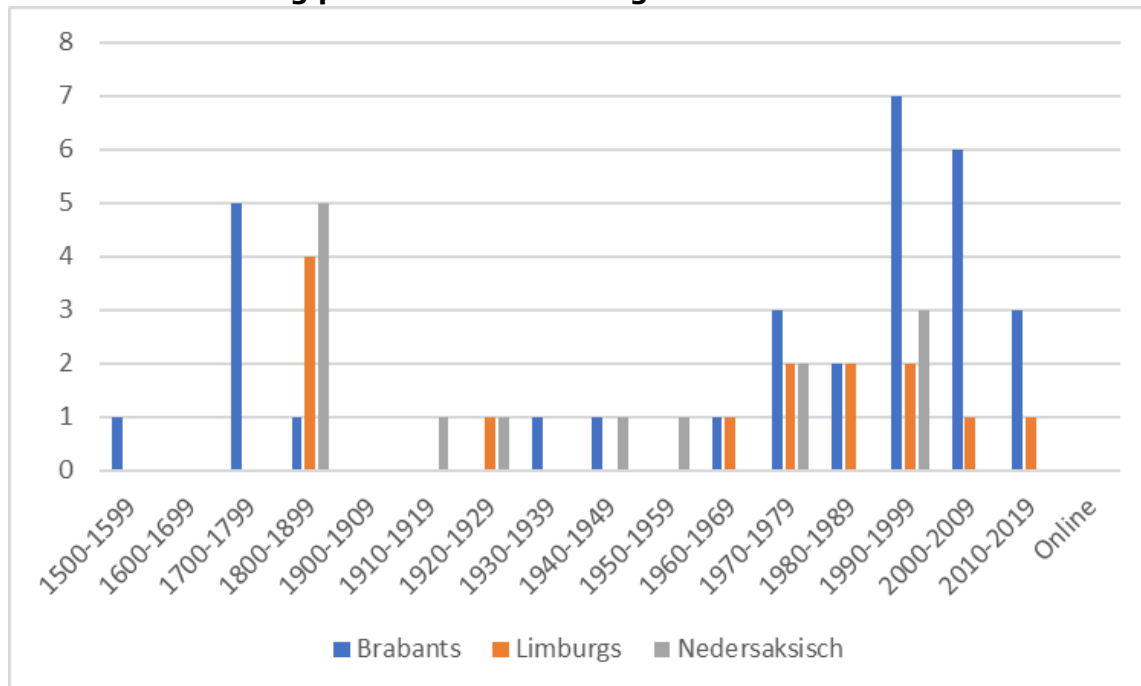
- Assendelft, B. (2017). *Kalle euver 't Limburgs: De standaardisering van de Limburgse dialecten* (Onderzoeksverslag Masterstage bij Meertens Instituut).
- Jongh, J. de (2018). *Standaardisering van het Brabants dialect: Een analyse van Brabantse woordenboeken, grammatica's, spellingsgidsen en ander codificatiemateriaal* (Onderzoeksverslag Masterstage bij Meertens Instituut).
- Slaats, I. (2018). *Standaardisering van Nedersaksische dialecten* (Onderzoeksverslag Masterstage bij Meertens Instituut).

Bijlage: Grafieken

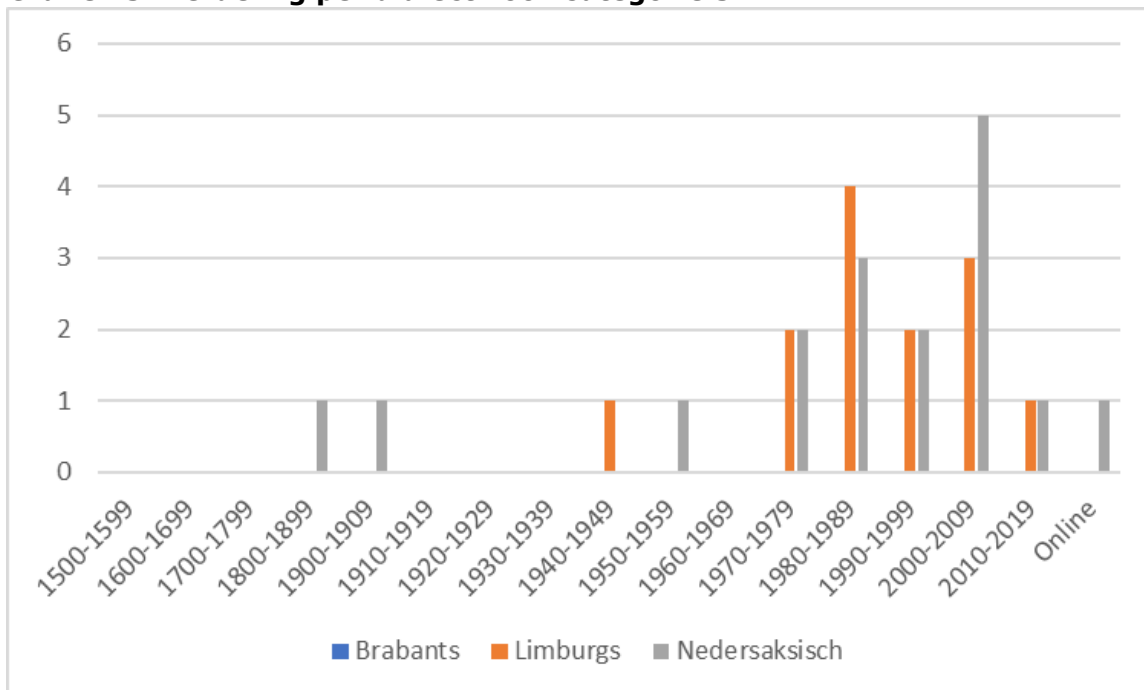
Grafiek 1: Percentage van totaal aan publicaties per tijdvak per dialect

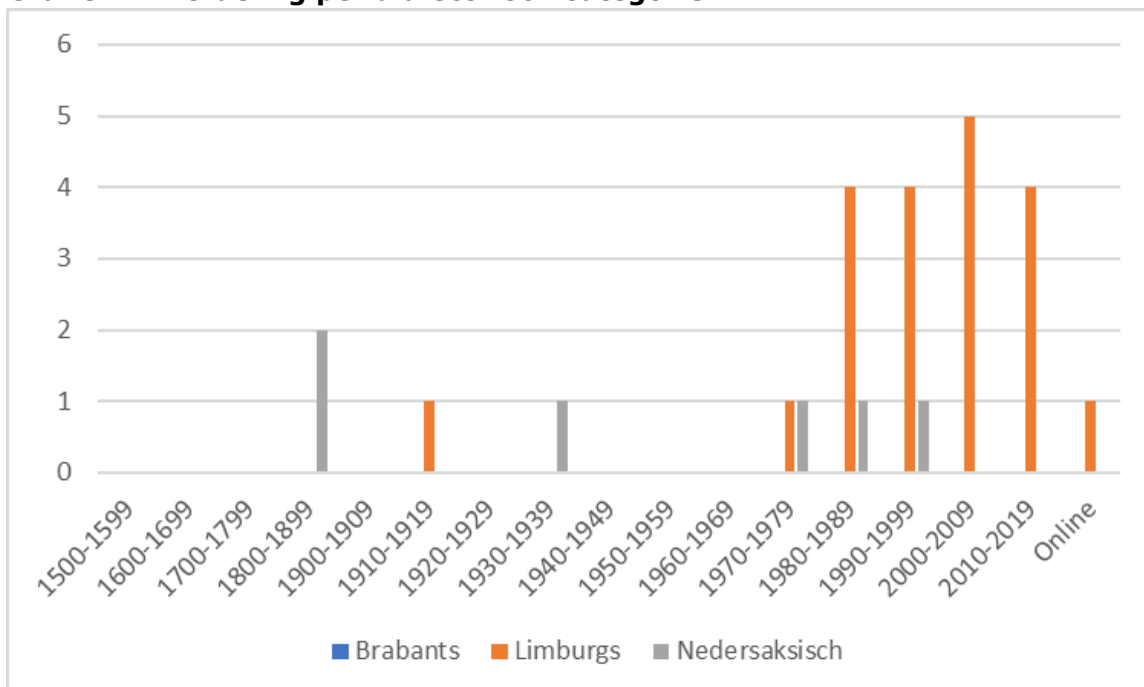
Grafiek 2: Verdeling per dialect voor Categorie 2

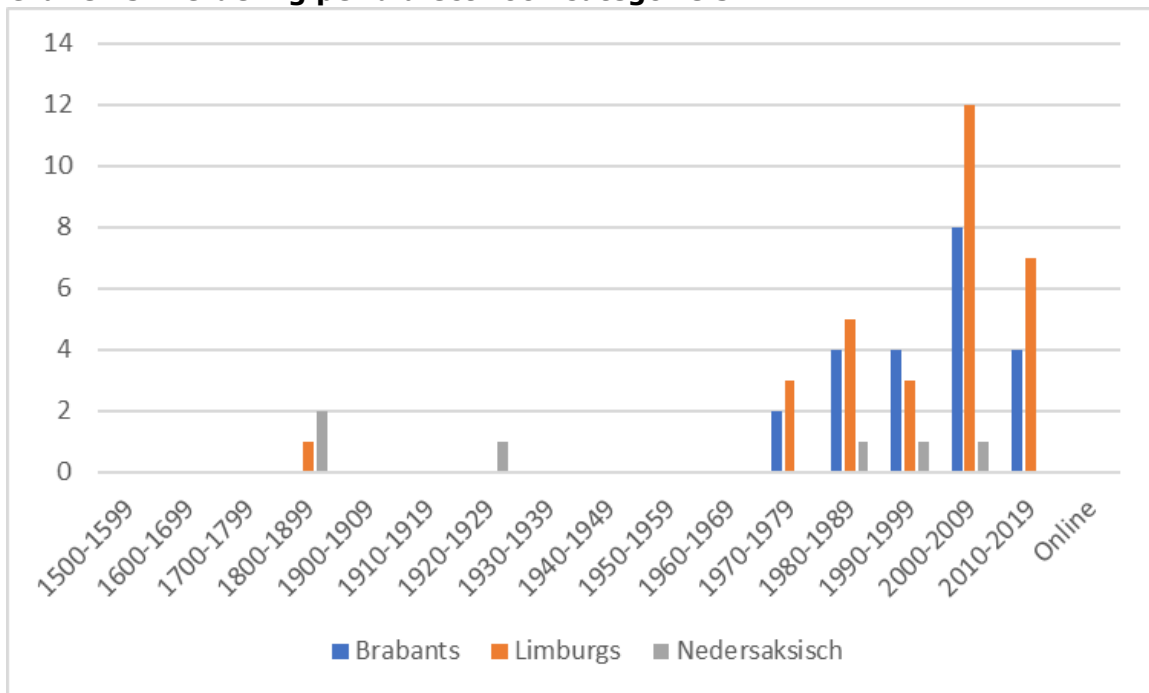
Grafiek 3: Verdeling per dialect voor Categorie 3

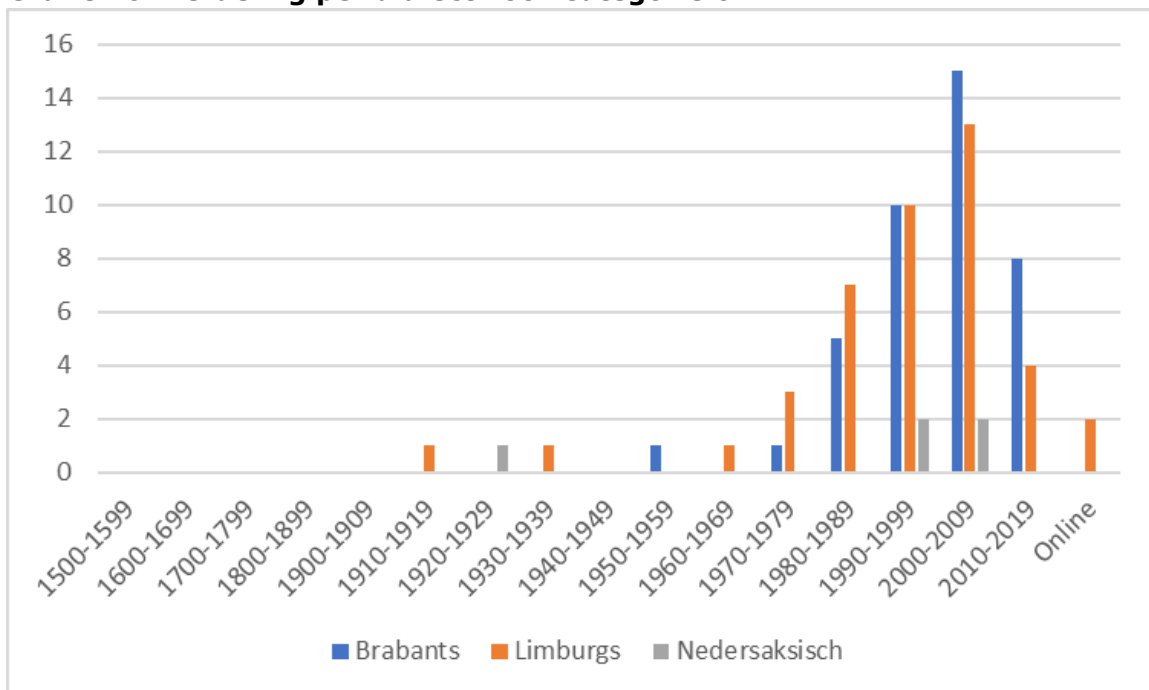
Grafiek 4: Verdeling per dialect voor Categorie 4

Grafiek 5: Verdeling per dialect voor Categorie 5

Grafiek 6: Verdeling per dialect voor Categorie 6

Grafiek 7: Verdeling per dialect voor totaal van Categorieën 2 t/m 6

